

VOORAF

Menukaart

Bert Glorie (eindredacteur ad hoc)

Wie een restaurant binnengaat, is wellicht nieuwsgierig naar de menukaart. Als de spijzen eenmaal op tafel staan, wordt de kaart snel vergeten, tenzij het geserveerde gerecht niet overeenkomt met wat men zich had voorgesteld. Als men de menukaart aangeboden krijgt op het moment dat ook de betreffende gerechten op tafel worden gezet, wie heeft er dan nog belangstelling voor de kaart! Zo is het dikwijls ook met voorwoorden en inleidingen van boeken en tijdschriften. Ze geven een eenvoudige opsomming van wat de lezer in het betreffende boek of tijdschrift mag verwachten. Veel lezers zullen dan ook geneigd zijn voorwoorden en inleidingen over te slaan.

Dat lot bedreigt ook de inleiding die Harry Bisseling, Henk de Roest en Peet Valstar schreven als redacteurs van het boek *Meer dan hout en steen*, **over sluiting en herbestemming van kerken**, dat in september verschijnt. Deze inleiding kunt u echter nu al lezen verderop in deze Nieuwsbrief. Hopelijk is de opsomming die zij bieden zinnenprikkelend genoeg. Liever hadden wij u al één van de gerechten uit dit boek opgediend, maar dat mocht niet zo zijn.

Een amuse wordt ons wel gegund door Chris 't Mannetje. Zijn artikel in deze Nieuwsbrief is een lichtelijk uitgebreide voorpublicatie uit **het waarderend werkboek**. Dit boek verscheen enkele weken geleden. Chris bespreekt de **Strengthsfinder**, een test waarbij, zoals de naam al doet vermoeden, aangetoond kan worden welke talenten iemand heeft. Deze test verbindt hij met de in kringen van kerkelijk opbouwwerkers bekende methodiek **Appreciative Inquiry**.

We beginnen deze Nieuwsbrief echter met een vers artikel, geschreven door, hoe kan het ook anders, de meest spraakmakende theoloog van het afgelopen jaar. Frank Bosman verbindt, samen met informaticus Erik van den Berg, de kerkelijke presentie op het Internet met de presentietheorie van Andries Baart. Hierna volgt een bespreking van het door Erik geschreven handboek **Kerk en Internet** door Anton ten Klooster. Hoe is het toch mogelijk dat het drie katholieke auteurs zijn die ons wegwijs maken op het wereldwijde web! Na deze verkenningen keren wij terug naar beproefde manieren van werken in gemeente en parochieverband. Rein Brouwer reflecteert op drie artikelen uit het februarinummer van dit blad, waarin kerkdiensten werden

beschreven die veel belangstelling trekken. Waardoor zijn deze vormen succesvol? Wat werkt? Rein schetst de contouren van een antwoord op deze vraag.

Voorts is er in deze Nieuwsbrief aandacht voor de spiritualiteit van zowel jongeren als dertigers en veertigers. Laatstgenoemden komen aan de orde in een artikel dat Ingeborg Jansen schreef naar aanleiding van een Kaski-rapport over dit onderwerp. Ze betreft er ook het beroemde onderzoek naar spiritualiteit van Heelas en Woodhead bij. Veel dertigers en veertigers blijken niet kerks, maar wel gelovig te zijn. Ingeborg spreekt onder meer uit eigen ervaring als zij laat zien dat kerkse leeftijdgenoten deze mensen weten te bereiken.

In het **Handboek Religie en Jongeren** wordt de spiritualiteit van jongeren onderzocht. Het boek verscheen onder redactie van Monique van Dijk-Groeneboer en wordt in deze Nieuwsbrief gerecenseerd door Joost Schelling. Hoewel jongeren zich in een andere levensfase bevinden dan de dertigers en veertigers kan toch niet gezegd worden dat hun spiritualiteit sterk van de laatsten verschilt. Ook bij jongeren hebben de "spirituoso's" een groot aandeel: mensen die wel gevoelig zijn voor het transcendente, maar zich niet verbonden voelen met een kerk.

Naast dit alles vindt u in deze Nieuwsbrief een woord van onze voorzitter Jan van Diepen, een impressie van de studiedag naar aanleiding van het boek *Huis voor de ziel* van Henk de Roest, door Niko Raaphorst en Hans van Wijk, en tenslotte een korte boekbespreking door Piet van Hooijdonk van het boek *De kerk is dood, leve de koning*.
Tast toe!

Een nieuw seizoen

Jan van Diepen, voorzitter

Op 19 mei jl. hebben we in de bestuursvergadering gesproken over een aantal verenigingszaken die voor leden van belang zijn of waarbij we de mening van leden op prijs stellen.

Een eerste thema is het programma studiedagen seizoen 2011-2012. We hebben o.a. gekeken naar de thema's waar docenten van de WO/HBO-opleidingen mee bezig zijn en of dit interessant is om in te brengen in een ontmoetingsdag van WKO-leden. Dit is in ontwikkeling. Daarnaast hebben we ons gebogen over de geplande werkdag 'Schaalvergroting valkuilen en kansen' (er is nog geen titel) op 29 september, waaraan de jaarvergadering van de vereniging gekoppeld is. We denken aan de verdieping van enkele praktijksituaties, de dilemma's die daar spelen en vooral insteken op de rol van de opbouwwerker in dit soort werkprocessen. Inmiddels is bekend dat er op woensdagmiddag 21 september in het Museum Speelklok tot Pierement in Utrecht een presentatie zal zijn van het werkboek 'Meer dan Hout en Steen' over de processen die spelen rond de sluiting en herbestemming van kerkgebouwen, dat mede door WKO-leden geïnitieerd is (zie www.pkn.nl/ptce). De planning van beide dagen zo dicht bij elkaar is ongelukkig. We hebben als bestuur de schrijfgroep op tijd geïnformeerd. Om verschillende redenen was alleen deze datum mogelijk. We hopen dat voldoende WKO leden naar de werkdag en verenigingsvergadering op 29 september komen.

We zijn ook aan de slag gegaan met het thema Website en communicatie. Dit is een van de aandachtspunten in het werkplan. Na een eerste verkenning is onze ontdekking, dat goede communicatie een eigen deskundigheid vraagt. We hebben Frank Bosman, medewerker van Luce, gevraagd een eerste advies te geven. De centrale vraag is welke functie de website heeft of zou moeten hebben voor verenigingsleden en overige geïnteresseerden. De praktijk is namelijk dat een passieve website (zoals de huidige WKO-website) waar je alleen informatie op kunt vinden, minder

bezoekt wordt dan een interactieve site. Maar daar hangt wel een prijskaartje aan. Een tweede punt is dat het goed mogelijk is dat op termijn papieren nieuwsbrieven verdwijnen vanwege de hoge kosten van lay-outen en drukken. Andere vormen van communicatie zich zullen gaan ontwikkelen. Denk dan aan het downloaden van voor jou interessante artikelen in PDF. Als we met extern geld (subsidie aanvragen bij een fonds) een vernieuwing willen doorvoeren in de communicatie binnen de vereniging, zullen we een aantal van deze voorvragen goed moeten doordenken.

Een derde thema betreft de beloning. Regelmatig verrichten WKO-leden een inspanning voor de vereniging. Denk aan het schrijven van een artikel voor de Nieuwsbrief, mee organiseren van een studiedag of geven van een inleiding. De vraag die aan het bestuur was voorgelegd is of we deze inzet op een of andere manier moeten belonen. We zijn na een redelijk uitvoerig gesprek tot het volgende standpunt gekomen:

- Als er externe mensen worden gevraagd om een bijdrage te leveren dan worden er afspraken gemaakt over declaratie van docentkosten of reiskosten.
- Als leden zich inzetten voor de vereniging (schrijven van een artikel of meewerken aan een werkdag) dan gaan we ervan uit dat ze dat om-niet doen. Mochten ze gemaakte kosten niet kunnen verhalen op een werkgever of anders, dan moeten er vooraf afspraken gemaakt worden met de penningmeester. Het geven van kleine attenties (de bekende fles wijn) is geen regel, maar daar zijn uitzonderingen op te bedenken. We hopen zo een werkwijze te beschrijven die in de praktijk werkt en billijk is.

Present!

Eric van den Berg en Frank G. Bosman

Inleiding

Miljoenen mensen zijn actief op sociale netwerksites als Hyves, Facebook en Twitter. Internet, en dan met name de zogenoemde sociale media, heeft grote invloed op de manier waarop mensen met elkaar omgaan en contact zoeken. In Nederland heeft 94% toegang tot internet en dat percentage stijgt nog steeds (CBS Statline, 2010).

Kerkelijke professionals hebben daarentegen vaak weinig ervaring met de aanwezigheid of representatie van de lokale christelijke gemeenschap op internet. Kerkelijke sites zijn eerder advertenties voor de eigen activiteiten dan plekken waarop spiritualiteit en heiliging te vinden zijn. Dat bleek opnieuw uit een onderzoek van de IKON (2010).

Enkele pioniers bepalen het gezicht van de kerk online en zoeken op internet nieuwe manieren om gemeenschap te vormen. Zij bedenken bezinningswebsites, twitternovenen, Hyves-psalmen, chatkathedralen, wikigebeden, digitale pelgrimages en vormen van internet-pastoraat. Maar vooreerst zijn het nieuwe begrippen uit een wereld die voor veel christelijke kerken nog onbekend is. Hoe kunnen parochies en gemeenten hiermee omgaan?

In dit artikel presenteren wij een werkmodel van digitale presentie voor kerkelijke professionals vanuit de presentietheorie van Andries Baart (*Een theorie van de presentie*, 2001). Deze presentietheorie van Baart willen wij bezien vanuit het perspectief van de rol van internet en meer specifiek sociale media op kerkpraktijk.

De opbouw van het artikel is dat wij ten eerste enkele basisreflecties doen over het begrip 'media' in christelijk-theologische zin. Wij staan stil bij de Vaticaanse documenten *Inter Mirifica* en *Communio et Progressio* rond kerk en sociale communicatie. Wij betrekken daarbij begrippen rond kerkgemeenschap en (virtuele) communities.

Vervolgens geven wij enkele voorbeelden uit de praktijk, die uiteindelijk leiden tot een werkmodel van digitale presentie.

Wij beperken ons in dit artikel uit praktische overwegingen tot het kerkelijk spreken over media en internet tot die van de rooms-katholieke kerk. Daar komt bij dat in het Nederlandse taalgebied andere christelijke kerkgenootschappen nauwelijks beleidsmatige uitspraken over dit thema hebben gepubliceerd.

Kerk en media

In het officiële rooms-katholiek denken over sociale communicatie zijn twee kerndocumenten aan te wijzen: *Inter Mirifica* en *Communio et Progressio*. IM is het eerste document dat in 1963 werd gepubliceerd ten tijde van het Tweede Vaticaanse Concilie. De 'grote documenten' als *Lumen Gentium*, *Gaudium et Spes* en *Sacrosanctum Concilium* zijn nog niet gepubliceerd en hun taalgebruik bepaalt dan ook niet dat van *Inter Mirifica*: geen woord over de kerk als Volk Gods, Lichaam van Christus, *communio*, Tempel van de Geest, nog geen woorden over pelgrimage en tastend zoeken naar God. *Inter Mirifica* is dan ook nog opgebouwd en gestileerd naar de *old ways*: de theologie is die van het neothomisme en het kerkbeeld dat van de *societas perfecta*.

De houding is enerzijds open naar publiciteitsmiddelen, zeggende dat media de vooruitgang van de mensheid krachtig kunnen bevorderen, dat het de taak is van de kerk alle publiciteitsmiddelen te gebruiken om de heilsboodschap te verspreiden en dat goede pers moet worden ondersteund.

Anderzijds ademt IM een defensieve houding die zich kenmerkt door achterdocht (de macht van de media tegen die van de kerk), wantrouwen (media bedreigen de goede zeden), waakzaamheid (verkeerd gebruik ervan geeft schadelijke gevolgen voor de mensheid) en irritatie over de media. Dit resulteert in een neiging tot (klerikale) censuur en *containment*.

De kerk probeert de media te controleren als een doos van Pandora, die op het punt staat uit elkaar te barsten. De angst voor deze schijnbaar oncontroleerbare explosie van communicatiemiddelen (hetgeen ook is gebeurd) resulteert in een strikt externaliseren van de media: de media worden buiten de kerk gehouden als zaken die de kerk van nature vreemd en vijandig zijn.

De media worden niet geïnternaliseerd als een instrument van communicatie met en van God, zoals *Communio et Progressio* later wel bepleit. De media behoren aan de staat en haar burgers, welke buiten de kerk vallen zoals zij dan haarzelf ziet: *societas perfecta*. De kerk heeft in deze zienswijze haar eigen communicatiemiddelen: de sacramenten.

Dit brengt ons op het gegeven dat heel *Inter Mirifica* een vrij ‘theo-loos’ decreet is: er is geen theologie van het beeld (al was het maar *imago dei*), van het Woord (al was het maar ‘in den beginne was het Woord’ of de *incarnatio*), noch van dialoog of communicatie in transcendente zin. Dat is een gemiste kans: de communicatiemedia en -middelen lenen zich ons inziens juist bij uitstek voor theologiserende reflecties over triniteit, de rol van Jezus of de Geest of het missionaire karakter van de kerk.

Tevens valt het op dat een conciliedocument dat pretendeert terug te gaan naar de bronnen van de kerk en theologie (de Schriften), slechts tweemaal (in 24 paragrafen) een Schrifttekst citeert. In de laatste paragraaf van *Inter Mirifica* wordt er met klem gevraagd om het uitbrengen van een pastorale constitutie over hetzelfde onderwerp: de media en de kerk in deze tijd.

In 1971 wordt onder het pontificaat van Paulus VI *Communio et Progressio* uitgebracht. Deze constitutie kan in tegenstelling tot zijn voorganger wel putten uit de grote documenten van Vaticanum II, hetgeen ook dikwijls gebeurt. Ook gaat het document uitputtender en meer expliciet in op de dogmatische en pastorale kanten van sociale communicatie. *Communio et Progressio* is opgesplitst in twee delen: eerst een dogmatisch gedeelte (paragrafen 6 tot 18) en vervolgens een veel gedetailleerder pastoraal gedeelte (paragrafen 19 tot 180). Voor de doelen van deze verkennende analyse gaan we vooral gericht in op het eerste dogmatische gedeelte.

Media worden als vanzelfsprekend besproken vanuit een sociologisch-antropologisch oogpunt. Theologisch gezien worden zij behandeld vanuit het perspectief van de sociale ethiek. In zoverre de morele implicaties van de media behandeld worden, wordt dit teleologisch gedeut: het doel van de media is eenheid, broederschap en vooruitgang naar de titel van het document (*communio* betekent immers ‘gemeenschap’ en *progressio* betekent ‘vooruitgang’). De moraliteit wordt beoordeeld aan de hand van de bijdrage aan het algemeen welzijn (*bonum commune*), hetgeen kan bogen op een zeer lange traditie binnen de Rooms-Katholieke orthodoxie.

Er is veel receptie van de grote documenten van Vaticanum II dat zich uit in citaten uit met name *Lumen Gentium* en *Gaudium et Spes*. Ook de sociale encycliciek *Pacem in terris* wordt geregeld geciteerd. Er wordt veel meer geciteerd dan *Inter Mirifica* en vaker uit conciliedocumenten dan uit de Schriften of oudste traditie (patristiek of middeleeuwen).

Theologisch is er een ander opvallend aspect. Er wordt veel gesproken over Vader en Zoon, over schepping, incarnatie en verlossing, maar er wordt met geen woord gesproken over de voltooiing of over de aanwezigheid of rol van de Geest in het hele proces van massa- of individuele communicatie. De Geest is toch bij uitstek de grote vertaler tussen God en mens, de *Begeisterung* van de communicatoren en receptanten van de media. Opmerkelijk is het des te meer omdat de Geest in het werkveld van de evangelisatie zo’n belangrijke rol speelt. Een reden hebben we hier niet kunnen vinden en te veronderstellen dat men het vergeten is, kunnen we niet. Wellicht een onderwerp voor verdere studie.

Eric van den Berg

Het document heeft veel aandacht voor degenen die de massamedia aansturen (communicatoren) en voor hen, die de media ontvangen (receptanten), maar er is veel minder aandacht voor de boodschap zelf,

behalve dat het de morele wet niet mag verstoren. De boodschap via media moet de eenheid, broederschap en vooruitgang der mensheid stimuleren, maar het document zegt nergens hoe dit te doen. De houding van de kerk ten opzichte van media is veel minder vijandig dan in *Inter Mirifica*. De media worden hier betrokken bij de verkondiging van de kerkelijke boodschap. De houding is kritisch, maar welwillend.

Kerk en internet

Inter Mirifica en *Communio et Progressio* stammen uit een tijd dat internettechnologie zich in zijn embryonale fase bevond en voorzichtig beschikbaar kwam voor militaire en educatieve doeleinden in een gesloten omgeving. Dat verandert pas aan het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw. Paus Johannes Paulus II sprak reeds in 1989 in zijn jaarlijkse mediaboodschap hoe belangrijk het gebruik van de digitale cultuur is voor de christelijke boodschap. In *Dignitatis Humanae* schrijft hij:

"Met de komst van computer-telecommunicatiemiddelen worden de kerk verdere instrumenten aangeboden om haar missie te vervullen. Methodes om communicatie en dialoog tussen haar eigen leden te vergemakkelijken, kunnen verbondenheid en eenheid tussen hen versterken. Onmiddellijke toegang tot informatie maakt het mogelijk voor haar om haar dialoog met de hedendaagse wereld te verdiepen. (...) Het is duidelijk dat de Kerk de nieuwe hulpmiddelen, die dankzij onderzoek in computer en satelliettechnologie ter beschikking worden gesteld, in moet zetten voor de altijd urgente taak om te evangeliseren. Haar vitaalste en urgentste boodschap heeft te maken met de kennis van Christus en de weg van heil die hij aanreikt. Dat is iets wat zij moet aanbieden aan mensen van elke leeftijd, hen uitnodigend om het Evangelie liefdevol te omarmen, altijd in gedachten houdend dat 'waarheid' zichzelf niet kan opleggen behalve krachtens de eigen waarheid, die het verstand overwint met zowel zachtheid als kracht."

Paus Johannes Paulus II richt zich in *De christelijke boodschap in een computercultuur* (1989) met name op jongeren zonder ouderen over te slaan.

"Het is hun taak om wegen te zoeken waarlangs nieuwe systemen van data-opslag en uitwisseling gebruikt kunnen worden om de verbetering van grotere universele rechtvaardigheid, groter respect voor mensenrechten, een gezonde ontwikkeling van alle individuen en volken, en de vrijheden die essentieel zijn voor een volledig menselijk leven, te bevorderen."

Tegelijkertijd zegt de paus:

"Of we jong zijn of oud, laat ons de uitdaging aangaan van nieuwe ontwikkelingen en technologieën, door deze een morele visie bij te brengen die geworteld is in ons religieus geloof, in ons respect voor de menselijke persoon en onze verplichting om de wereld te hervormen in overeenstemming met Gods plan."

De sfeer van deze boodschap wordt verdiept door de documenten *Kerk en Internet* en *Ethiek en Internet* uit 2002. We merken dat de defensieve houding uit *Inter Mirifica* volledig is verdwenen. Beide documenten geven een actueel en realistisch beeld van de relatie tussen kerk en internet. *Kerk en Internet* is een optimistisch vervolg op *Communio et Progressio* en schetst de tweevoudige doelen die de kerk heeft als het gaat om media:

"Samenlevingsopbouw op lokaal, nationaal en regionaal niveau is in het algemeen belang en een geest van solidariteit. Gezien het grote belang van sociale communicatie zoekt de Kerk een eerlijke en respectvolle dialoog met hen die verantwoordelijk zijn voor de communicatiemedia - een dialoog die met name op mediabeleidvorming betrekking heeft. Van de zijde van de Kerk omvat deze dialoog pogingen om de media te begrijpen - hun doelstellingen, procedures, vormen en genres, interne structuren en modaliteiten - en om steun en bemoediging aan te bieden aan hen die bij het werk van de media betrokken zijn. Op basis van deze betrokkenheid en steun wordt het mogelijk zinvolle voorstellen te doen voor het opruimen van obstakels voor menselijke vooruitgang en de verkondiging van het evangelie."

Nu naar de praktijk. De meeste lokale kerkelijke websites tonen opvallend genoeg niet de optimistische mogelijkheden uit *Kerk*

en Internet. Homepages laten vaak lege kerkgebouwen zien en slechts in verre minderheid samenlevingsopbouw en een geest van solidariteit. Een gemiddelde kerkwebsite wordt beheerd door één webmaster of één parochie-secretaresse die het in zijn of haar eentje moet bijhouden. De website volstaat vaak om een parochieblad online te plaatsen. Het zijn de uitzonderingen, zoals de website van de evangelisch-lutherse gemeente in Haarlem, die internet (zowel website, als sociale media) gebruiken om aan opbouw van de eigen gemeente te doen. Martijn Arnoldus van die gemeente werkt als één van de weinigen vanuit een concrete christelijke visie om websites en sociale media te gebruiken. Hij zegt daarover:

“Zoals John Stott opmerkt in ‘The living church’ wordt koinonia (‘community’, EvdB/FB) daarmee veel te oppervlakkig opgevat; als vluchtig contact of een gemeenschappelijk lidmaatschap. Hij ziet drie lagen van gezamenlijkheid in koinonia: waar we samen in delen (de genade van Vader, Zoon en Heilige Geest), wat we samen delen met de buitenwereld (als geloofsgetuigen) en wat we met elkaar delen (onze verantwoordelijkheid om elkaar lief te hebben). Koinonia heeft dus geen betrekking op een passief delen van bepaalde kenmerken, maar heeft iets actiefs, iets gemeenschapsvormends. Gemeentestichters en kerkvernieuwers uit uiteenlopende hoek zoals Tim Keller, Stuart Murray en Frank Viola stellen gemeenschapsvorming zelfs voorop, als een directe afspiegeling van Gods eigen, drie-enige wezen.”

Arnoldus gaat terecht in op het vraagstuk van de virtuele community. Gemeenschap-zijn betekent in het digitale tijdperk niet alleen meer het samenkomen voor de zondagse viering in een bepaald kerkgebouw. Het begrip gemeenschappen danwel communities (volgens Rheingold) is uiterst relevant. Het raakt immers de kern van het kerk-zijn in het betekenisveld rond het Latijnse ‘communio’ of het Griekse ‘koinonia’ en ‘ekklesia’ in relatie tot internet en sociale media.

Het is voor het doel van dit artikel belangrijk het begrip community te duiden. Vaker wordt ‘community’ en met name online communities beschouwd als een oppervlakkige vorm van de traditionele vorm van gemeenschapsvorming. Brint (2001) verstaat onder community, naar

Durkheim, ‘een set van variabele eigenschappen van menselijke interactie dat kan worden gevonden zowel tussen traditioneel georiënteerde plattelanders van kleine dorpen, alsook tussen de meest gesofisticeerde bewoners van moderne steden’. Brint sluit daarmee aan bij Rheingold (Virtual communities, 1993), die een vertaalslag gaf van het begrip ‘community’ naar de virtuele wereld. Rheingold benoemt deze virtuele communities als ‘sociale aggregaties die ontstaan op het internet als voldoende mensen publieke gesprekken lang genoeg voeren met voldoende menselijk gevoel om netwerken van persoonlijke relaties in cyberspace te ontwikkelen’.

De christelijke kerken in Nederland zijn zeer beperkt actief om naast de fysieke gemeenschap en het eigen kerkgebouw te werken aan virtuele gemeenschappen. Redenen die daaraan ten grondslag liggen zijn divers, zo blijkt uit het onderzoek van Van den Berg (2010) onder parochies: motivationeel (‘ik geloof niet in een virtuele kerk’), instrumenteel (ik kan geen website bouwen’), demografisch (‘ik ben daar te oud voor’) of situationeel (‘ik heb andere prioriteiten’).

Frank Bosman

De kerk moet het vooral van individuele christelijke pioniers hebben. ‘Early adopters’ zijn priesters Roderick Vonhögen, Ruud Verheggen en Jack Honings, dominees Fred Omvlee of Lex Boot of protestantse kerkelijk werkers als Coen Wessels. Tegelijkertijd is een groei te zien onder pastores die aansluiten op sociale netwerksites. Kerk en individuele pastores zijn duidelijk nog op zoek naar een eigen digitale identiteit en bijbehorend gedragskader.

Bonding en bridging

De centrale vraag die we in dit artikel voor het voetlicht willen brengen en die voor veel gelovigen, kerken, kerk- en geloofs-gemeenschappen, kerkelijk professionals en gekwalificeerde vrijwilligers in hoge mate relevant is: hoe kunnen we internettechnologie gebruiken ten bate van het tonen van het eigen geloof, voor de eigen gemeenschap of daarbuiten en daarbij, vanuit rooms-katholiek perspectief althans, gebruik makend van de inzichten die Vaticaanse documenten hebben gebracht en die ons inziens nog te weinig vertaalslag hebben gekregen in praktische zin.

Kerkelijke professionals en vrijwilligers gebruiken de nieuwe media meestal exclusief vanuit het zenderperspectief. Hierin verschillen ze niet van de hierboven besproken pauselijke documenten. 'Kom naar onze schitterende viering!' - 'Maak kennis met Jezus!' - 'Wil je vrijwilliger worden, meld je dan aan!' of het meer dreigende 'Het is twee voor twaalf, Jezus redt u'. Dat werkt mogelijk voor zover het om praktische informatie gaat. Men wil vooral informeren of wat *zij* te bieden hebben: over de vieringen, over het pastoraal team, over een concert of over een catechese-avond bijvoorbeeld.

We komen daarmee op het terrein van sociaal kapitaal en de termen *bonding* en *bridging*, zoals Robert Putnam (*The Collapse and Revival of American Community*, 1995) deze bespreekt. *Bonding* is daarbij de vorm van sociaal kapitaal die verbindt tussen mensen die zich in elkaar herkennen, bijvoorbeeld omdat zij hetzelfde geloof delen. *Bridging* is daarbij de vorm van sociaal kapitaal waarbij bruggen worden geslagen tussen heterogene sociale groepen.

Voor de binnenkerkelijke doelgroep werkt *bonding* uitstekend, omdat er een bepaalde interne verwantschap reeds aanwezig is en expliciet kerkelijk taalgebruik via het web voor *insiders* is te begrijpen. Dat maakt het ogenschijnlijk gemakkelijker. Echter, het web gebruiken als intern communicatiemiddel is een lastiger verhaal gelet op het multidimensionale karakter van het web waar private en publieke communicatie tegelijkertijd plaatsvinden. Het voorbeeld van het plaatsen van een parochieblad online is daarbij tekenend, waarbij het ook nog eens eerder een

vorm van informatie dan van communicatie is. Het online parochieblad is in onze betekenis geen digitale presentie noch van *bonding* maar een vertaalslag van traditionele communicatie op een nieuwe plaats.

Internet biedt mogelijkheden tot *bonding* die verder reiken dan informeren over lokale zaken of kerkelijk nieuws. Vormen zijn internetfora of chatkathedralen, waar mensen bijeen komen om van gedachten te wisselen over geloof of de wens tot gezamenlijk gebed tot uitdrukking brengen. Er zijn inmiddels traditionele fora, zoals het (reeds ter ziele gegane) 'Katholieke Gesprekshoek' en 'Aan de rand van het kerkplein' of het katholieke internetforum Rorate.com dan wel recente variaties daarop via gesprekken op sociale media zoals *Facebook*, *Hyves* en *Twitter*.

De sociale media zijn bovendien niet zozeer een normatief fenomeen, alswel een middel waarbij de deelnemers zelf de diepgang bepalen, en toelaten. Een monastieke twitter-noveen, een protestantse adventsactie en zelfs een 'katholieke twitterkwis' zijn uitingen op sociale media waarbij de deelnemers zichzelf met elkaar verbonden voelen vanuit de eigen inspiratie. Dit blijkt uit de reacties op deze acties, bijvoorbeeld op Twitter.

Een voorbeeld van bonding op gebedsniveau is de geloofscommunity op Beliefnet of Tangle, waarbij de deelnemers gebeden plaatsen, voor elkaar bidden en bemoedigen of elkaars gebedsintenties bespreken.

Naast *bonding* komt ook *bridging* voor. *Bridging* past bij het intrinsiek missionaire karakter van christelijke kerken. Geloofsgemeenschappen willen naar buiten treden om de Blijde Boodschap te verkondigen en nieuwe mensen te bereiken. Die *outreach* heet missie, evangelisatie of het afgeven van getuigenissen. Voor deze buitenkerkelijke doelgroep is het doel *bridging*, verbinding *maken*. Om de website of sociale media als extern communicatiemiddel aan te wenden is een impliciet spiritueel, algemeen taalgebruik nodig. Bij interreligieuze dialoog zijn *Bruggenbouwers.com* en *Nieuwwij.nl* voorbeelden van websites die *bridging* beogen, bij evangelisatie zijn dit *Jesus.net*, de *Waarom Jezus*-internetcursus of christelijke dating-websites als *FunkyFish*.

Er zijn minder *bridging*-initiatieven dan *bonding*-initiatieven. Online projecten die zich richten op het overbruggen van sociale en confessionele verschillen zijn in de minderheid, maar zijn in onze observatie kwalitatief gezien veel beter dan de webprojecten die zich op de eigen doelgroep richten.

Een werkmodel voor digitale presentie

Zowel bij *bonding* als *bridging* is aanwezigheid of presentie een centraal begrip. In vele beroepsgroepen is de presentietheorie bekend als 'De dikke Baart'. Dit is inmiddels een geveleugeld begrip geworden. De presentietheorie wordt door Andries Baart uitgewerkt in *Een theorie van de presentie (2001)*. De publicatie biedt een analyse van beroepspraktijken, waarin de hulpverlener nabij wil zijn aan mensen en zich nauwgezet afstemt op wie bijstand zoekt. Aandachtige betrokkenheid vormt zo de grondslag van zorg. In diverse beroepsvelden heeft de presentiebenadering een welkom onthaal gekregen in pastoraat, diaconaat, geestelijke verzorging, psychiatrie, opbouw- en welzijnswerk, verpleegkunde alsook palliatieve zorg. Op zijn eigen website (presentie.nl) definieert Baart zijn begrip van presentie:

"Een praktijk waarbij de zorggever zich aandachtig en toegewijd op de ander betreft, zo leert zien wat er bij die ander op het spel staat – van verlangens tot angst – en die in aansluiting dáárbij gaat begrijpen wat er in de desbetreffende situatie gedaan zou kunnen worden en wie hij/zij daarbij voor de ander kan zijn. Wat gedaan kan worden, wordt dan ook gedaan. Een manier van doen, die slechts verwezenlijkt kan worden met gevoel voor subtiliteit, vakmanschap, met praktische wijsheid en liefdevolle trouw."

Baarts theorie is in de eerste plaats gericht op pastorale professionals en bedoeld voor gebruik in een basis- en categoriaal pastorale context. Wij zien in zijn presentietheorie een aantal elementen die toegepast kunnen worden op het digitale pastoraat van onze tijd, die wij hieronder willen beschrijven en toepassen.

Succesvolle voorbeelden van sociale media-initiatieven zijn vooral die personen, bedrijven of organisaties die niet zendergericht zijn, maar een ontvangende, luisterende houding aannemen. Dat sluit aan bij de presentietheorie

van Baart, die voorstaat dat een zorggever de ander toegewijd is. Een succesvolle kerkelijke professional zou in eerste instantie veeleer een ontvanger en een deler van informatie willen zijn. Hij of zij deelt zijn leven met mensen uit zijn eigen digitale omgeving. Dat wil zeggen dat hij of zij aanwezig is, als particulier of in naam van zijn of haar gemeenschap, in de digitale ruimte: surfen, mailen en actief zijn op sociale netwerksites als *Facebook*, *LinkedIn*, *Hyves* en *Twitter*.

Dat brengt ons bij ons werkmodel voor digitale presentie voor kerkelijke professionals. Een van de doelen van presentie op sociale netwerksites is het digitale leven met elkaar te willen delen. Dit kan op vier niveaus: als individu, als vertegenwoordiger van een geloofsrichting, als vertegenwoordiger namens een kerkelijke organisatie of als kerkelijke organisatie zelf. Binnen dit model van digitaal kerkelijk leven wordt het eigen geloof of spiritualiteit present gesteld voor of namens de geloofsgemeenschap waaruit de deelnemer voortkomt. Je maakt er geen geheim van dat je werkzaam bent voor parochie of gemeente als pastor of vrijwilliger, maar je beperkt je digitale leven daar niet toe. Het is een onderdeel of aanvulling ervan. Ook maak je geen geheim van de spiritualiteit of geloofstraditie waardoor je je geïnspireerd voelt, maar ook dat is niet iets dat je in elke *tweet*, *blog* of *posting* hoeft te laten doorklinken. Vooral op individueel niveau tot het niveau van vertegenwoordiger namens een organisatie werkt een digitale presentie optimaal, omdat de deelnemer een gezicht heeft en als zodanig bekend is. Sociale media werken immers vooral door op persoonlijk niveau en vooralsnog minder op organisatieniveau.

De doelstelling van de christelijke internetter kan getuigenend, pastoraal of evangeliserend zijn, maar ook vermaak of informatievoorzienend, of een combinatie van deze doelen. Afhankelijk van die doelstelling zullen de principes achter *bonding* en *bridging* worden toegepast.

In ons model van digitale presentie werkt dat op het moment dat een ontvangende houding wordt aangenomen. Pas als de context van de gesprekken op de digitale netwerken waarin je bevindt, daartoe aanleiding geven, breng je expliciet je religieuze en spirituele inspiratie

ter sprake, dat zich op een dieper niveau afspeelt van het alledaagse digitale gesprek. Dit zal voornamelijk gebeuren op existentiële momenten als geboorte, dood, rouw, ziekte of scheiding.

Naast een luisterhouding is binnen het model van digitale presentie vooral ook contextualisatie een sleutelbegrip. Een voorbeeld van een succesvolle digitale presentie is te zien bij de katholieke priester Roderick Vonhögen. Hij is als pastor bekend op sociale media, maar gedraagt zich in eerste lijn niet als zodanig. Zo laat hij op Facebook berichten achter over games als FarmVille, over afvallen of over reizen die hij maakt. Hij maakt podcasts rond thema's die mensen uit een niet-christelijke setting raken. Vonhögen omarmt *bridging* via sociale media, maar niet als expliciete evangelist. Dit heeft te maken met een van de kernwaarden van Baarts theorie van presentie: het gaat om belangenloze aanwezigheid.

Dat past naadloos in onze theorie, omdat iemand als Vonhögen zich niet hoeft in te werken in de digitale context en gemeenschap, omdat hij er vanzelfsprekend al is. Hij is digitaal present en als representant van de kerk aanwezig als luisterend en participierend medium. De *community* beschouwt hem niet als een wijsneuzige indringer in hun groep, maar zal de inbreng - juist vanuit de niet verzwegen professionaliteit of betrokkenheid - positief waarderen. Uit onze eigen ervaringen met deze presentiehouding op internet blijkt deze positieve houding. De herkenbaarheid van de priester door zijn collaar als avatar en het delen van alledaagse onderwerpen, vergroot de digitale presentie alsook de kans dat Vonhögen zijn doel, evangelisatie letterlijk tot de einden van de wereld, kan bereiken. Dit blijkt uit de indrukwekkende bezoekerscijfers die Vonhögen behaalt met zijn theologische besprekingen van voornamelijk films, en de internationale (positieve) persaandacht die hij hiermee gegenereerd heeft, tot en met een interview met de Amerikaanse nieuwszender CNN.

Daarmee stelt hij tevens Christus zelf present in de digitale ruimte. Dat doet uiteindelijk elke gelovige internetter, die professioneel of vrijwillig bij de kerk is betrokken. Hij of zij probeert in elke digitale handeling Jezus zelf

RECENSIE

tegenwoordig te stellen en daardoor Hem en zijn genade te bemiddelen. In die zin worden de nieuwe internetpastores 'digitale christussen', naar Paulus. En in die zin is elke 'online christen' een 'medium' van God zelf. Daardoor kan Gods geest over het digitale web waaien en zijn werk doen.

Tot besluit

In dit artikel hebben wij een werkmodel willen presenteren voor een nieuwe houding van kerkelijke professionals in sociale media. In een houding van digitale presentie kan elke christen, professioneel of vrijwilliger bij een kerk of geloofsgemeenschap betrokken of niet, God zelf present stellen in zijn of haar digitale *communities*. Deze presentie is impliciet en reactief: eerst het gewone digitale leven delen, en pas op de existentiële momenten in het leven van de digitale gemeenschapsleden God expliciet mediëren, niet door Hem op te dringen, maar door Hem present te laten zijn in de gedeelde aandacht voor iedereen die je ontmoet in de digitale ruimte.

Volgens ons kan deze digitale presentie een nieuwe richting geven aan de hedendaagse kerkelijke reflectie over media in het algemeen en over nieuwe media in het bijzonder. Het is een spreken dat vooral gekenmerkt wordt door een afwachtende houding, soms een licht wantrouwen en vooral door een zendergerichte benadering. Onze overtuiging is dat een dergelijke zenderhouding in het huidige mediaparadigma niet meer voldoet om God ter sprake te brengen in onze laatmoderne of zelfs postchristelijke samenleving. De nieuwe manier om God present stellen is in woorden en daden, die gebaseerd zijn op de reputatie als betrouwbaar lid van de digitale *communities*. Pas dan kan God ter sprake gebracht worden, in het geschonken vertrouwen in de mannen en vrouwen die Hem bemiddelen.

Drs. Frank G. Bosman is cultuurtheoloog en werkzaam bij de Faculteit Katholieke Theologie van de Universiteit van Tilburg, www.goedgezelschap.eu.

Drs. Eric van den Berg is informatiewetenschapper en auteur van het *Handboek voor Kerk en Internet* (2011), www.isimedia.nl.

Eindelijk: visie op digitale kerkopbouw

Anton ten Klooster

De roemruchte “Oranje-pastoor” Paul Vlaar kwam in de zomer van 2010 in aanvaring met zijn bisschop, mgr. Jos Punt. Aanleiding was een Oranje-mis met Viva Hollandia als een van de gezangen. Maar zonder een goed bekeken filmpje op YouTube zou dit nooit zoveel gedoe opgeleverd hebben.

Het is maar één van de inzichten die opkomen door het lezen van het *Handboek Kerk en Internet* van Eric van den Berg. Zo'n incident verklaart de koudwatervrees die veel te veel kerkelijke professionals hebben als het om internet gaat. Is open, dus eng. Het handboek biedt achtergrond over de mogelijkheden en onmogelijkheden. Tegelijk staat het ook vol praktische tips over het bouwen van websites en -uiteraard- het plaatsen van een filmpje op YouTube.

Echt handboek

Van den Berg constateert in zijn inleiding dat veel kerkelijke professionals “zich geen raad weten met nieuwe media”. De redenen zijn legio: angst, onkunde, gebrek aan prioriteit etc. In zijn boek probeert hij zowel de angst als de onkunde weg te nemen. Die tweeledige aanpak maakt het tot een echt handboek.

De hoofdstukken zijn zeer praktisch van opzet. Wat is internet, hoe ontwerp en beheer je een website en wat zijn sociale media? Daarbij richt Van den Berg zich op de absolute diepte. Verdieping komt door interviews aan het eind van elk hoofdstuk, waarin ingegaan wordt op de betekenis van internet voor de mens, missionaire mogelijkheden en hele praktische bezwaren. Hierbij spreekt hij voornamelijk mensen die een christelijk geluid laten horen op internet. Uitzondering is mgr. Wiertz, bisschoppelijk referent voor de media, die zich onderscheidt van de andere geïnterviewden door het ontberen van een eigentijdse visie op internet.

Aan het begin van elk hoofdstuk staat een korte inleiding die de lezer duidelijk maakt wat hij of zij kan verwachten. Elk hoofdstuk sluit af met een aantal verdiepvragen die uitnodigen tot zelfreflectie of een gesprek met het pastoraal team of de werkgroep communicatie.

Technisch

Het handboek is heel praktisch, maar verliest zich soms in technische uitweidingen over bijvoorbeeld het ontstaan van het internet. Ook zonder die informatie kan ik prima het internet gebruiken. Ik wist al wat een CMS is, maar de betreffende alinea moest ik toch twee keer lezen. Gelukkig is er dan nog de verklarende woordenlijst waarin ik nog rustig na kan lezen wat een *firewall* is en wie toch die *gebruiker* is waar Van den Berg het telkens over heeft.

Voor de meer gevorderde internetgebruiker is veel van wat er staat gesneden koek. Helaas zal het voor veruit de meeste lezers een *eye-opener* zijn. Inmiddels mag dan 70% van de parochies een website hebben, de meeste van hen komen niet verder dan het aanbieden van een digitale versie van hun parochieblad. Terwijl juist het internet de mogelijkheid biedt tot contact, ja zelfs interactie met jongeren - om maar de heilige graal van het hedendaagse pastoraat te noemen. De Rooms-Katholieke Kerk loopt in visie al jaren voorop wat betreft nieuwe media, aan de basis is daar vaak nog maar weinig van te merken.

*"een scheldend oud wijf met
een gehavend karretje dat het
volk aan haar voorbij ziet
trekken en door niemand wordt
geholpen"*

Verdieping en inspiratie

De meer ervaren lezer die meer doet dan alleen e-mailen kan zijn hart ophalen aan de genoemde interviews. Bijna zonder uitzondering zijn mensen aan het woord die kansen zien in de digitale wereld en die ook aangrijpen. Er zitten juweeltjes van citaten tussen, zoals secretaris Tom Mikkers van de Remonstrantse Broederschap die de kerk vergelijkt met “een scheldend oud wijf met een gehavend karretje

dat het volk aan haar voorbij ziet trekken en door niemand wordt geholpen”. Zijn suggestie: “Misschien wordt het tijd voor een nieuw karretje”.

Podcastpriester Roderick Vonhögen pleit voor digitale bouwpastoors en cultuurtheoloog Frank Bosman zegt zinnige dingen over digitale presentie: “Niet het internet op om je kerk vol te krijgen. Dat mag wel, maar dat moet niet het doel alleen zijn. Je moet digitale diaconie bedrijven op je eigen website en op allerlei sociale media als Hyves en Twitter. Je moet aanwezig zijn in het gewone leven van gewone mensen. Dan komen er altijd momenten dat er mensen gaan nadenken over zingeving.”

Opbouw

Door het boek heen wordt duidelijk dat visie op internet een wezenlijk onderdeel is van een visie op gemeenschapsopbouw. Van den Berg maakt inzichtelijk dat internet al op veel terreinen in de samenleving bindend werkt en dat het zo ook voor de kerk kan werken. Internet is dan geen doel maar een middel. Een middel dat dan wel op de juiste manier benut worden. Want “een website bouwen is een vak, zoals een goede preek schrijven een ambacht is”.

Parochiesite, Facebook-account en twitterende pastores worden zinvol wanneer ze onderdeel uitmaken van een integrale visie op communicatie. Het is verfrissend om in dit handboek die integrale visie te zien: een visie die uitdrukkelijk put uit de vele goede seculiere inzichten over communicatie en sociale media.

Verbindingsmogelijkheden

De brede opzet maakt het handboek toegankelijk voor velen, maar het gaat soms over wel erg veel dingen. Online zondagsrust, twitterdiensten, sacramentaliën – het komt allemaal voorbij. Dat maakt dat het geen boek is om in één keer uit te lezen maar om hoofdstuk voor hoofdstuk te bestuderen, indien mogelijk in groepsverband. Ook als naslagwerk voor webredacteurs van de parochie is het een welkome aanvulling op het schrale aanbod. De inleiding belooft ook een stijlguide via de bijbehorende website www.handboekkerkeninternet.nl, maar de inlogcode hielp deze lezer niet verder. Maar er staan veel belangwekkende dingen op die site, dat dan weer wel.

Waarom moet iedereen dit handboek lezen? Ik kan het niet beter zeggen dan, opnieuw, Tom Mikkers: “Het internet is inmiddels veel meer dan een digitale gouden gids. Voor veel mensen is het momentje achter de computer een sociaal ogenblik tijdens de dag geworden. Toch lopen ook hier kerken in veel gevallen achter de feiten aan. (...)

Kerkelijke bestuurders hoor ik soms met dedain spreken over de nieuwste ontwikkelingen op het web. Dat is zorgelijk want hoe kun je als je verbinding met andere mensen tot doel hebt je neus ophalen voor de verbindingsmogelijkheden die het web biedt.” Mikkers slaat de spijker op z'n kop. Dat geeft aan dat een handboek kerk en internet hard nodig is, en Van den Berg voorziet op uitstekende wijze in die behoefte. Waar kunnen we trouwens het eBook downloaden?

Anton ten Klooster MA, priester in de parochie HH. Twaalf Apostelen (Zutphen e.o.)

Handboek Kerk en Internet, Eric van den Berg, 2011, Uitgeverij Abdij van Berne.

Wat werkt?

Rein Brouwer

Je zou het bijna vergeten bij al het gesomber over leeglopende (druppelend dan wel stromend) kerken, maar er zijn ook geloofsgemeenschappen en kerkelijke activiteiten die het ‘goed’ doen. Goed in de zin dat ze zich mogen verheugen in een aanzienlijke, zelfs groeiende belangstelling van diverse mensen die met enthousiasme en overtuiging participeren.

In het vorige nummer van ons blad werden drie voorbeelden beschreven. Corien van Ark en Gerke van Hiele verhaalden over een gemeente-opbouwproces met jonge kinderen en een rondetafelkerk in een vrijzinnige geloofsgemeenschap in Wageningen. Hans van Ark liet ons delen in een blijde manier van geloven en eredienst vieren in een protestantse groeigemeente in Wezep. Hetty Bresser-Elfrink en Chris ‘t Mannetje onderzochten de beleving van deelnemers aan openluchtvieringen in het parochieverband St.Ludger in de Achterhoek. Deze drie narratieven stonden onbevange naast elkaar, maar volgens de redactie vragen ze om nadere reflectie. Wat is het nu dat werkt, in deze verhalen?

Verondersteld dat dit drie voorbeelden zijn van geloofsgemeenschappen die hun belofte waarmaken, hoe maken ze dan die belofte (dat zij zijn het door de Geest geïnspireerde lokale lichaam van Christus, dat als instrument en teken van Gods beweging van heil voor de wereld op weg is naar het komende Koninkrijk) waar? Wat is hun ‘secret story’, wat bepaalt hun X-factor, waarom zijn zij kandidaat voor de ‘Church of Holland’, om het maar eens wat minder theologisch te formuleren?

Geloven werkt!

De auteurs van de verhalen zijn, uiteraard, zelf overtuigd dat er iets is ‘dat werkt’. ‘t Mannetje en Bresser-Elfrink schrijven dat vieringen in de openlucht drempels wegnemen en de voorwaarden scheppen dat parochianen van uiteenlopende geloofsgemeenschappen op een opbouwende wijze samen vieren. Van Ark uit Wezep geeft aan dat de bezoekersaantallen van de avonddiensten omhoog ‘spotten’ bij de invoering van de differentiatie in diensten. Het kerkgebouw moest zes jaar geleden al vergroot worden en binnenkort opnieuw, om plaats te kunnen bieden aan alle belangstellenden. En Van Ark en Hiele spreken hun dankbaarheid uit over wat er allemaal tot stand is gebracht:

er is nu een levendige en bloeiende gemeente met uitstraling en aantrekkingskracht, en de cultuur en de structuur zijn in positieve zin gewijzigd.

Voor de auteurs lijkt het ook geen geheim wat het is dat werkt. In Wageningen hebben de vrijzinnige protestanten ingezet op wat mensen nodig hebben en waarin zij zich kunnen herkennen en aansluiting vinden. Dit wordt getypeerd als ‘van buiten naar binnen’ denken en als werken ‘van onder naar boven’. In Wezep zoeken de vrolijk-orthodoxen naar differentiatie in kerkdiensten rond specifieke maatschappelijke thema’s en voor specifieke doelgroepen. Daarmee laten ze zien dat ze mensen met hun gewone vragen in het alledaagse bestaan serieus nemen. Herkenbaarheid vraagt om een gedifferentieerd aanbod passend bij de veelkleurigheid van mens en samenleving. En in de Achterhoek spelen de katholieken in op (natuur)beleving en ontmoeting op ‘neutraal’ terrein.

Parochianen als producenten

De vraag naar wat het nu is dat werkt in de drie verschillende casus, veronderstelt dat deze geloofsgemeenschappen te vergelijken zijn. De vergelijking zouden we vervolgens kunnen abstraheren in een aantal gemeenschappelijke kenmerken. En op grond van deze karakteristieken zouden we criteria kunnen opstellen voor andere geloofsgemeenschappen en kerkelijke activiteiten. Wanneer we die veronderstelling volgen en op grond van het zelfgetuigenis van de drie geloofsgemeenschappen onderscheiden wat de raakvlakken zijn, dan zien we een aantal kenmerken. Ik probeer ze in mijn eigen woorden te vatten.

1. Gelovigen worden serieus genomen als producenten van geloof en gemeenschap. De goegemeente is niet object van het beleid van de pastor. Parochianen consumeren niet louter wat hen door kerkbestuur en professionals

wordt voorgeschoteld, maar zijn actieve spelers in het narratief dat een geloofsgemeenschap is. Daarbij hoort dat diensten gezamenlijk worden voorbereid, dat gemeenteleden en belangstellenden met hun ervaringsdeskundigheid en professionaliteit participeren in de diensten en in andere activiteiten, en dat men een gedeelde visie verwoordt. Bij de Achterhoekse katholieken vind ik dat in de beschreven casus overigens minder terug.

2. Waar de Achterhoek zich vooral in onderscheidt is de aansluiting bij belevingen. Echter ook in de andere geloofsgemeenschappen wordt geloof gerelateerd aan basale ervaringen en bestaansvragen. We mogen dit misschien verstaan als het heiligen van het alledaagse. In ieder geval lijkt het me een correctie op vormen van geloven en kerk zijn die verwijlen in verheven liturgische en theologische taal, maar waarbij de gelovigen eenzaam als dolende schapen de woestijn van de seculiere tijd ingestuurd worden. Kerk moet aansluiten bij waar de mensen zijn, relevant zijn voor het gewone leven van alledag. Bij mij, als rechtgeaard protestant, dringt zich echter wel de vraag op hoe zich dit aansluiten bij het natuurlijke, bij het particuliere, bij het gezin en het eigen kleine leven, bij wat ik voel en vind, bij het vertrouwde, verhoudt tot de vreemdheid van het Evangelie. Het is misschien een protestantse afwijking – de grote theoloog Paul Tillich (1888-1965) noemde dit ‘the protestant principle’ – om steeds te vragen naar het profetische tegenover, de tegenstem, dat wat niet gehoord wordt, kort samengevat: het vreemde, maar het is niet onbelangrijk voor de vraag ‘wat werkt’. Hans van Ark verwijst weliswaar naar ‘heilige onrust’ die de Geest veroorzaakt, maar de beperkingen die met het beschrijven van een casus gegeven zijn lieten waarschijnlijk niet toe dat hij daar uitvoeriger op in kon gaan. Ik kom op dit punt hieronder terug.

Over een andere boeg

3. De veelkleurigheid van de samenleving vraagt om een gedifferentieerd aanbod van activiteiten. Alternatieve vieringen, aandacht voor kinderen, tieners en volwassenen, maatwerk in vrijwilligersmanagement, benadering van specifieke doelgroepen, oog voor kernleden en belangstellenden, vieringen gecombineerd met andere activiteiten, het zijn voorbeelden van een kerkelijk beleid dat zich

rekenschap geeft van de differentiatie tussen mensen. Mensen zijn verschillend, pluraliteit is een gegeven, geloof is geïndividualiseerd. Geloofsgemeenschappen dienen zich daartoe te verhouden.

4. Er wordt ‘van buiten naar binnen’ gedacht. Soms letterlijk, door het organiseren van diensten in de open lucht, maar vooral door bij het bedenken van activiteiten het perspectief van rand- en buitenkerkelijken te verdisconteren. Uitgangspunt is niet het continueren van hetgeen voor de groepen die al lang betrokken zijn vertrouwd is, maar het over een andere boeg gooien en zoeken naar een passende structuur bij een veranderende cultuur. Een gunstig bijeffect is dat de oudgediende leden in de meeste gevallen door deze verschuivingen hun enthousiasme vernieuwen.

Veelkleurig geloven

Een viertal kenmerken dient zich aan als we de drie geloofsgemeenschappen vergelijken: gelovigen zijn mede-producenten; aansluiten bij alledaagse ervaringen; een gedifferentieerd aanbod; van buiten naar binnen kijken. Wanneer geloofsgemeenschappen in staat zijn om hun cultuur door deze vier kenmerken te laten bepalen en daar een adequate ondersteunende organisatie bij te formeren, dan zou dat wel eens kunnen ‘werken’.

Toch haast ik me om hierbij een aantal voorbehouden te maken. Het eerste voorbehoud is dat het hier niet gaat om verrassend nieuwe inzichten. Wie geen vreemde is in het Jeruzalem van de gemeenteopbouwliteratuur kent de lijstjes van factoren (Hendriks, Stoppels), kernfuncties (Van der Ven), ‘frames’ (Brouwer), signalen (De Roest), kwaliteitskenmerken (Schwartz), ‘marks’ (Robert Warren), ‘practices’ (Butler Bass) etc. In al deze opsommingen komen op een of andere manier de betekenis van het ‘buiten-staanders’-perspectief en de aandacht voor de gelovigen als subject die mede gestalten geven aan een veelzijdige manier van kerk zijn in deze tijd.

Een tweede voorbehoud dat we moeten maken is dat de vier kenmerken alleen in samenhang van betekenis zijn. De onderscheiden aspecten zijn niet los te weken uit het geheel van het narratief dat de geloofsgemeenschap is. Een veelkleurig aanbod is gerelateerd aan het denken vanuit vernieuwing en het bereiken van

nieuwe groepen, maar veronderstelt een breed draagvlak van gelovigen die actief participeren in het vorm geven en verwoorden van de betekenis van (of de zoektocht naar) hun geloof voor hun dagelijkse leven. Dit verhaal, in zijn coherentie en interdependentie van aspecten, is wat werkt.

Hoe zit het met de identiteit?

Een derde voorbehoud is dat de vier onderscheiden kenmerken niet uitputtend zijn. Het zijn de kenmerken die ik bij vergelijking van de drie casus onderken, maar ongetwijfeld is er meer te zeggen over deze geloofsgemeenschap- en -activiteiten. Opmerkelijk is bijvoorbeeld dat 'identiteit' niet zo'n dominante rol blijkt te spelen. Misschien heeft het met de vraagstelling aan de auteurs te maken, maar de casus beschrijven vooral processen en minder de inhoudelijke structurering. 'Niet te lang praten, maar handelen en vervolgens reflecteren.' 'In de gemeente is het proces nu eenmaal minstens zo belangrijk als het product' (Wageningen). 'We mogen blijven zoeken naar die vele post-moderne mensen wier zingevingsvragen vaak ook de onze zijn en waarin een kerk naar hartenlust mag werken met vormen, die mensen opnieuw raken en verbinden' (Wezep). Van Ark en Van Hiele wijden hun slotparagraaf aan de bezinning op de vrijzinnig-christelijke identiteit. Wat we daar echter lezen oogt niet bijzonder geprofileerd. Ongetwijfeld is er meer over te zeggen, maar aan noch de zeven grondwoorden, noch de gedeelde visie kan iemand zich een buil vallen. Voor de goede orde, dat is mij zeer sympathiek, maar het getuigt niet van een scherp profileerde identiteit. Hetzelfde lijkt te gelden voor Wezep: 'vrolijk hervormd', 'gewoon PKN', juist niet de 'gereformeerde bondssignatuur van de Dorpskerk'. Identiteit lijkt geen prominente rol te spelen. De protestantse voorbeelden wijken daarin nog wel af van het rooms-katholieke voorbeeld waarin het voornamelijk om beleving en geraakt worden gaat. Misschien is de reden hiervan dat de Achterhoekse casus niet zozeer een geloofsgemeenschap in ontwikkeling beschrijft, maar een programmaonderdeel, als ik het goed zie.

Onrust en ongemak

Vierde voorbehoud: de kenmerken die ik heb onderscheiden zijn gebaseerd op de informatie die beschikbaar is in de casusbeschrijving.

Uiteraard gaan we uit van de oprechtheid van de schrijvers, maar dat betekent niet dat we het 'hele verhaal' hebben. Er zijn natuurlijk redactionele beperkingen gegeven met het schrijven van een casus (vraagstelling, het aantal woorden, de voorkennis van de lezers, de stijl van het blad e.d.), maar de schrijvers hebben ook zo hun voorkeur en accentueren (onbewust) bepaalde zaken en 'vergeten' andere zaken te belichten. Wanneer we zouden inzoomen op waar de casus 'schuurt', waar er iets 'wringt', dan vinden we, opnieuw alleen in de protestantse voorbeelden, de weerstanden en ongemakken.

Van Ark benoemt er drie in Wezep. Er zijn mensen die het experimenteren met diensten 'te onrustig vinden' en de herkenbaarheid en vanzelfsprekendheid missen. Hij laat deze weerstand staan. De andere twee ongemakken laat hij vergezeld gaan van een compenserende rationalisering. Dat al die diensten veel van hem vragen als voorganger blijft in balans door de inspiratie die het hem biedt. En dat de gemeente niet in al haar verscheidenheid als eenheid bij elkaar komt, rechtvaardigt hij met de constatering dat dit al lang zo was. Het klinkt plausibel, maar het roept de vraag op of er nog een gesprek gevoerd kan worden over deze 'ongemakken' wanneer de rationalisering zich meldt. Van Hiele en Van Ark schrijven impliciet over de ongemakkelijke momenten in Wageningen. Als ik het goed gelezen heb maakte het bezinningsproces de spanningen zichtbaar en ontstonden er op enig moment knelpunten. De casus gaat verder niet in op deze botsingen en haperingen, wat goed past in de irenische beschrijving, maar ook hier worden rationalisering geboden. De knelpunten manifesteerden zich omdat de organisatie en begeleiding in een groeisituatie veel tijd en energie vroegen en er taken bleven liggen. En het was 'natuurlijk ondenkbaar' dat een dergelijk 'intensief gemeentebreed bezinningsproces' zonder spanningen zou verlopen.

Natuurlijk. Toch zouden we minstens zoveel kunnen leren van hoe een geloofsgemeenschap met weerstanden en ongemakken omgaat als van een gemeente die het goed doet. Juist bij weerstanden horen we ook de stem van de minderheid en van gemarginaliseerde groepen, terwijl het uiteindelijke 'goede' resultaat geschreven wordt door degenen die durven te

experimenteren met vieringen, die het over een andere boeg gooien, die door anderen opgemerkt worden.

Een ongemakkelijke God

Tenslotte, een vijfde voorbehoud. De vraag 'wat werkt' veronderstelt niet alleen dat er iets werkt, maar ook dat wat er werkt hetgeen is waartoe we hier op aarde zijn. Hier duikt de protestant weer op, maar misschien ook wel de empirisch theoloog. Dat er iets 'werkt' is niet zozeer de vraag, en dat de mensen het als 'goed' ervaren ook niet, maar is dat het uiteindelijke criterium? Voor mij, op mijn bureau, ligt op het moment dat ik dit schrijf de pastorale handreiking 'Spreken over God' van de Protestantse Kerk in Nederland (Zoetermeer, maart 2011, derde druk). Het ligt daar vrij toevallig, maar het klinkt bijna als een verontschuldiging als ik dat zo schrijf. Deze handreiking is geschreven door de scriba van Generale Synode van de PKN, dr. Arjan Plaisier. In het derde hoofdstuk schrijft hij over de betekenis en de waarde van ervaringen van God. 'Ervaring van God is echter wat anders dan drijven op roze wolken'(31). God komt

vaak in de diepte in beeld. God is niet een pleister op de wonde of een slaapdrankje. En leven met God kan ook pijnlijk zijn. 'God is ook ongemakkelijk en geeft ongemakkelijke ervaringen.' Ervaring (lees: beleving, prettig voelen, interesse, passie) is nodig, maar God gaat niet op in de ervaringen en valt ook niet samen met heilservaringen, aldus Plaisier. Theologisch gezien ben ik het met Plaisier eens. Misschien is dat niet hetgeen waarop de geloofsgemeenschappen in de beschreven casus, en elders, zitten te wachten, omdat ze dat wel weten en omdat ze vooral bemoedigd willen worden in hun keuzes en inzet. We willen zo graag dat de wind opsteekt. Maar toch, wat steekt er dan op, wat werkt er, is dat wel God? De vitaliteit van iedere geloofsgemeenschap staat of valt met het van tijd tot tijd stellen van dit soort ongemakkelijke vragen. Misschien moeten die wel gesteld worden door een buitenstaander, zoals in dit geval.

Rein Brouwer, docent Praktische Ecclesiologie aan de Protestantse Theologische Universiteit.

ARTIKEL

Spiritualiteit van dertigers en veertigers

Ingeborg Janssen

Anderhalf jaar geleden schreef Kluun¹ in het kader van de maand van de spiritualiteit het essay 'God is gek'- over de dictatuur van het atheïsme. Samengevat zegt Kluun: als je de TV aanzet lijkt het wel of Nederland alleen maar uit atheïsten bestaat en als ik naar mijn eigen leven kijk en met mijn vrienden praat, kom ik tot andere ontdekkingen.

Kluun, zelf veertiger, vertelt kort iets over zijn eigen 'religieuze loopbaan'.

Op zijn veertiende gestopt met bidden en weer begonnen toen zijn vrouw ernstig ziek werd. Hij beschrijft zichzelf als religieuze doe-het-zelver. Een herkenbaar verhaal dat ik veel tegenkom bij mijn eigen leeftijdsgenoten.

Vrijwel iedereen is nog wel enigszins kerkelijk opgevoed, al was het alleen nog maar door op hoogtijdagen naar de kerk te gaan. Velen hebben afstand genomen van de kerk, houden hun lippen stijf op elkaar - of zingen heel voorzichtig mee - bij een Kerstviering van de basisschool van hun kinderen. Tegelijk leven er veel vragen over de zin van het leven, over

wat geef ik mijn kinderen mee, wat is de zin van wat ik doe? Bij een ernstige ziekte van hun partner hoor ik mensen zeggen 'ja, een goed idee om weer te gaan bidden' om de volgende dag te SMS-en 'dat bidden gaf me rust'. Dit sluit aan op het beeld dat naar voren komt uit het Kaski onderzoek naar spiritualiteit van dertigers en veertigers.

In dit artikel ga ik in op de spiritualiteit van dertigers en veertigers naar aanleiding van dit onderzoek van Kaski. Vervolgens betrek ik er een Engels onderzoek over religie en spiritualiteit bij. Tot slot kijk ik naar welke mogelijkheden en kansen er zijn voor de kerk.

Spiritualiteit van dertigers en veertigers

In september 2010 zijn door Kaski twee onderzoeksverslagen uitgebracht over spiritualiteit van dertigers en veertigers. Opdrachtgever was Kerk zonder Grenzen, een stichting die radiokerkdiensten en andere programma's verzorgt voor Radio Bloemendaal. De onderzoeksvragen zijn de volgende:

1. *Hoe is het religieuze profiel van Nederlanders tussen 30 en 50 jaar te beschrijven en welke subcategorieën zijn te beschrijven?*
2. *Hoe groot zijn binnen deze categorie de subcategorieën met enige religieuze interesse?*
3. *Welke levensbeschouwelijke programmering heeft de interesse en voorziet in de behoefte van deze subcategorie.*²

Voor dit onderzoek is een secundaire analyse uitgevoerd op het onderzoek 'God in Nederland' uit 2006, vervolgens is een kwalitatief onderzoek middels focusinterviews uitgevoerd onder dertigers en veertigers waar Kerk over Grenzen contact mee heeft. Vanuit het onderzoek God in Nederland zijn vier religieuze profielen van dertigers en veertigers samengesteld.

1. Kerkelijk gelovigen: 33%, vooral leden van de Rooms-katholieke Kerk en Protestantse Kerk
2. Niet-kerkelijk sterk gelovigen: 14%, 65% vrouw
3. Niet-kerkelijk enigszins gelovigen: 13%
4. Niet-kerkelijk niet-gelovigen: 40%

Opvallend aan de groep niet-kerkelijken is dat ruim driekwart een voormalige kerkelijke achtergrond heeft. Een grote groep van de sterk en enigszins gelovigen voelt zich verwant met het christendom, 30% van de niet-kerkelijk sterk gelovigen voelt zich verwant met het boeddhisme.

Religieuze doe-het-zelvers - een kort profiel

In de rapporten wordt ingegaan op de groep niet-kerkelijk sterk gelovigen. Deze groep is het meest ontvankelijk voor het christendom, terwijl liefst 80% zelden of nooit in de kerk komt. De kerk is geen inspiratiebron en 60%

waardeert het aanbod van de kerken als onvoldoende of veel te weinig. Slechts 20% geeft aan dat het aanbod van de kerk ten aanzien van spirituele behoeften voldoet. Kortom: dit zijn mensen die behoefte hebben aan spirituele zingeving waar de kerk nu onvoldoende bij aansluit. Het zijn 'religieuze doe-het-zelvers'. Zij bidden regelmatig, vaak dagelijks en anders wekelijks. Gebed is daarbij zowel psychotechniek als een uitdrukking van het christelijk geloof. 'Nood leert bidden' zou een adagium kunnen zijn, tegelijk bidden zij vaak in de natuur en wanneer men zich één voelt met anderen. De Bijbel wordt door 60% zelden of nooit gelezen. Een kaarsje branden, een cursus spiritualiteit en stilte zoeken zijn manieren om vorm te geven aan geloven, manieren die naar eigen inzicht vormgegeven worden.

Ervaring

Ervaring is belangrijk. Ervaringen van een hogere macht of kracht of God komen vrijwel evenveel voor als bij kerkelijken. Ervaring speelt vooral een rol in situaties van overlijden, in stilte, in natuur, in ontmoeting met mensen en in muziek. Godsdienstige bijeenkomsten spelen nauwelijks een rol. De invloed van God op het leven is vrijwel net zo groot als bij kerkelijken. Wat die invloed dan precies is komt niet uit het onderzoek naar voren.

Opvattingen over God en het leven -na dit leven

De opvattingen over God zijn ietsistisch en in mindere mate theïstisch. De religiositeit is zoekend, waarheid wordt innerlijk ervaren, religie is persoonlijk en subjectief en kent vele bronnen. Geloven is zoeken en wortelt in eigen ervaring. Opvattingen over de zin van het leven mogen ter discussie worden gesteld. De behoefte de zin van het leven te overdenken is bij tweederde aanwezig. Er wordt veel waarde gehecht aan alternatieve vormen van religiositeit en esoterie. Geloof in helderziendheid is groter dan geloof in de hemel. Geloof in de hemel en reïncarnatie is ongeveer even groot.

Zoekende dertigers en veertigers

De keuze van Kaski om zich te richten op de groep niet-kerkelijk sterk gelovigen lijkt een logische keuze. Het is een pluriforme groep die openstaat voor spiritualiteit en die nog enige verwantschap voelt met kerken. Het zijn zo'n 700.000 mensen die zoekend hun zingevings-

pakket samenstellen en bereid zijn hun opvattingen te heroverwegen, mensen die ervaren dat de kerk onvoldoende aansluit bij hun behoeften. Dertigers en veertigers hebben een druk leven: werk, kinderen en sociale contacten. Wat is het aanbod dat bij hun levensritme past? In het kwalitatieve deel van het onderzoek gaat Kaski daar verder op in. Omdat Kerk zonder Grenzen radio is, zullen de meeste kerken naar andere wegen zoeken dan Kerk zonder Grenzen. Tegelijk is er ook te leren van dit onderzoeksdeel waarin gesprekken in twee focusgroepen zijn uitgewerkt.

Focusgroepen

De focusgroepsleden zijn niet representatief voor de zoekende dertigers en veertigers, zij gaan regelmatig naar de kerk en voelen zich nauwer verwant met het christelijk geloof dan de onderzoeksgroep. Dit is een gemiste kans in dit onderzoek, het gesprek gaat in de focusgroepen over een meer kerkelijke geloofsbeleving en minder over waar zoekers nu echt behoefte aan hebben.

De focusgroepsleden halen inspiratie in een dienst dan ook uit voor de hand liggende thema's: muziek, samenzijn en preek. Bidden is contact hebben met God. Preken dienen eigentijds, persoonlijk en herkenbaar te zijn. Diensten zijn rustmomenten, maar tegelijk veel te veel eenrichtingsverkeer waarin interactie wordt gemist. Men heeft behoefte aan actuele, kort en krachtige, niet zweverige thema's. Opnieuw zijn rust, bezinning, verdieping en zelfreflectie kernwoorden.

Een ander onderzoek- Kendall Engeland

In Engeland is onderzoek³ gedaan naar verschuiving van traditionele vormen van religie naar meer holistische spiritualiteit. Hierbij is in kaart gebracht wat zich in Kendall, een kleine stad, afspeelt op het terrein van religie en spiritualiteit. Er komen veel vergelijkbare kenmerken naar voren als in het Kaski-onderzoek: subjectiviteit, het zelf samenstellen van een zingevingspakket en weinig kerkelijke betrokkenheid.

Het Kendall-onderzoek richt zich niet op een specifieke leeftijdsgroep maar kijkt wel naar welke typen kerken meer aansluiting vinden bij zoekenden. Heelas maakt een vierslag, in de praktijk zal een kerk of parochie zich ergens op het speelveld herkennen en is het misschien beter te spreken van verschillende polen.

<p>Gemeenschappen die nadruk leggen op afstand tussen mens en God, schepping en Schepper <i>Evangelicale kerken: nadruk op persoonlijke ervaring van God en bekeringservaring.</i></p>	<p>Gemeenschappen die de nadruk leggen op afstand tussen mens en God, maar geloven dat God door de Heilige Geest in de ervaring van mensen kan werken. <i>Evangelicale charismatische kerken: ruimte voor subjectiviteit zolang het past binnen kaders</i></p>
<p>Gemeenschappen van menselijkheid: God dienen door mensen te dienen. <i>Liberale kerken: nadruk op leven boven leer en liefde boven wet, weinig oog voor persoonlijke ervaringen, het gaat om dienstbaar zijn aan ander.</i></p>	<p>Gemeenschappen die nadruk leggen op menselijkheid, en geloven dat het heilige meer te vinden is in innerlijke ervaring dan in de Bijbel of sacramenten <i>Bv Quakers: veel ruimte voor subjectiviteit, individuele levenswegen en spirituele paden</i></p>

Uit het Kendall-onderzoek blijkt dat de meer subjectief ervaringsgerichte kerken het meest aansluiten bij de groep zoekende gelovigen, omdat zij geloof met persoonlijke ervaring verbinden. Tegelijk blijft er een stevig gat gapen tussen de subjectiviteit en spiritualiteit waar zoekers naar op zoek zijn en wat kerken te bieden hebben.

Niet alle dertigers en veertigers hebben behoefte aan veel subjectiviteit in kerken. Het is goed om onderscheid te maken in subjectiviteit in beleving en subjectiviteit in leer en leven. Kerken die meer aandacht hebben voor de 'afstand tussen God en mens' zijn veelal gemeenten waar subjectiviteit in beleving een belangrijke rol speelt, maar waar dertigers en veertigers vaak behoefte aan handvatten in leer en leven hebben. Kerken die zich meer richten op de menselijke kant, leggen vaak minder nadruk op subjectiviteit in beleving en meer nadruk op subjectiviteit in leer en leven. In die zin is het goed om als kerk of parochie een 'foto' te hebben van wie zij is, wat haar waarden zijn, wat haar kleur is en of dat ook het gewenste plaatje is.

Wie zijn wij en wat is ons verlangen?

Om aan te sluiten bij dertigers en veertigers is het van belang dat de lokale kerk een beeld heeft van zichzelf. Dat zij weet wat haar sterkten, kansen, verlangen en gewenste resultaten zijn. Kansen komen in grote lijnen naar voren uit het Kaski-rapport. Sterkten, verlangen en gewenste resultaten dienen goed in kaart gebracht te worden. Het kan namelijk een valkuil zijn te denken 'als gemeente of parochie zullen we nu alles moeten doen om aan de wensen van deze dertigers en veertigers tegemoet te komen'. Een kerk die zichzelf kent en waardeert maakt gemakkelijker aansluiting met haar omgeving. Welke kwaliteiten of gaven heeft zij? En hoe kan zij deze kwaliteiten inzetten om dertigers en veertigers te benaderen? Hoe en waar matchen de kwaliteiten van de kerk met de behoeften van dertigers en veertigers? Wie zijn de dertigers en veertigers in de kerk zelf en in hoeverre krijgen zij de ruimte hun gaven in te zetten?

Daarnaast zal de kerk of parochie ook een intrinsiek verlangen dienen te hebben om dertigers en veertigers te benaderen. Wat is de reden om deze doelgroep te willen bereiken? Heeft het te maken met het 'verliezen van markt', of heeft het te maken met het verlangen geloof uit te dragen in de wereld? Heeft het te maken met de 'kerk weer vol' willen hebben? Of durft een kerk te zeggen 'ook al komt er op zondagochtend niemand bij, toch willen we er gelovig zijn in onze omgeving'.

Vernieuwende initiatieven - een aantal praktijkvoorbeelden

Op steeds meer plekken in ons land en daarbuiten ontstaan nieuwe initiatieven die aansluiten bij de subjectieve geloofsbeleving van mensen. Plekken waarin zoekers ook echt kunnen zoeken, plekken waarin geëxperimenteerd wordt met nieuwe vormen van gemeenschap, waar relaties centraal staan. Van deze initiatieven kunnen ook bestaande kerken leren. Pak niet zomaar initiatieven van anderen op, maar kijk eerst waar de kerk zelf staat en kijk dan om je heen naar mogelijke good-practices die daarbij passen. Zoals genoemd hebben dertigers en veertigers behoefte om zelf hun geloof te zoeken. Een kerkgebouw of dienst kan daarbij afschrikken; die bespreek ik dan ook niet als primair aandachtsgebied. In stilte, natuur, ontmoeting met mensen en muziek ervaren zoekers iets van God. Hoe kan een lokale kerk hierbij aansluiten?

Stimuleer ontmoetingen. Hierin is veel te leren van gemeentestichtingsinitiatieven die relatie als grondtoon hebben⁴. Stimuleer ontmoetingen tussen mensen die elkaar toch al kennen. Niet teveel en te lange avonden, dat past niet in een hectisch leven. Dertigers en veertigers hebben behoefte aan contacten, gesprekken over bepaalde thema's, aan het delen van levensverhalen. Dat kan door op een gezamenlijke plek in de buurt avonden te organiseren waarbij op eenvoudige wijze een aantal zingevingsthema's aan de orde komen⁵. Luisteren en gelijkwaardigheid zijn hier sleutelbegrippen. Geef dertigers en veertigers uit de kerk ruimte hiervoor, dit zijn mensen die in de hectiek van het leven staan en waar identificatie mee is.

Laat ontmoetingen vooral gebeuren. Ik heb een vriendinnengroep waar we regelmatig een 'Companeras avond' mee hebben en soms andere vriendinnen uitnodigen. Met Pasen picknickten we na de dienst met die vriendengroep en kwamen er van alle kanten mensen bij. Gewoon simpele ontmoetingen waarbij je jezelf meeneemt. Als je zelf open luistert en praat over geloof en leven, dan ontstaan er mooie gesprekken die er toe doen.

Sluit aan op waar de kerk goed in is. Een kerk die goed zondagsschoolwerk heeft, kan een kerstviering organiseren in samenwerking met een school, of specifiek gericht op kinderen van de basisschoolleeftijd. Er zijn creatieve manieren genoeg om dit ook samen met een buurt te organiseren. Een kerk die sterk is in het geven van cursussen kan korte praktische cursussen geven over geloofsopvoeding, communicatie in relaties enz. 'Bezielend leiding geven'⁶ en 'Een levensregel voor beginners'⁷ zijn boeken die goed aansluiten bij zoekers en waarover intensieve gesprekken ontstaan. Films zijn een andere optie. Op Blik op Oneindig⁸ zijn films te vinden die uitnodigen om over door te praten. Kortom er is een scala aan mogelijkheden waarbij ontmoeting, stilte, muziek aanwezig zijn, en waardoor iets van God ervaren kan worden.

Concluderend

Wat mij in gemeenten waar ik kom opvalt, is dat het bedenken van ideeën prima gaat. De vraag 'wie zijn die dertigers en veertigers' en 'wie zijn wij' is veel lastiger. Kaski geeft een herkenbaar beeld van die dertigers en

veertigers. Aan gemeenten de taak om naar zichzelf te kijken en te zoeken naar aanknopingspunten. Kijk naar wat God geeft in de kerk, kijk naar wat God geeft in dertigers en veertigers en ga daar dan al ontdekkend mee aan de gang, wetend dat de kerk de gemeenschap van de Heer is.

Noten

1. Kluun, God is gek. De dictatuur van het atheïsme. Amsterdam: Podium, 2009.
2. Dr. Gert de Jong, Spiritualiteit van dertigers en veertigers- Kwantitatief onderzoek voor Kerk zonder Grenzen. Nijmegen: Kaski, 2010. Pag 6
3. Paul Heelas and Linda Woodhead, The Spiritual revolution - why religion is giving way to spirituality. Oxford: Blackwell publishing, 2005.
4. O.a.: <http://www.gemeentestichting.nl/>;
<http://www.urbanexpression.nl/>;

<http://www.emergingnetwerk.nl/>;

<http://www.nederlandzoekt.nl/>

5. Bijv. Tafelgesprekken, mijn collega Ds. Oeds Blok uit Amersfoort heeft een werkvorm ontwikkeld waarin christenen en niet-christenen op een ongedwongen manier naar elkaar luisteren en met elkaar in gesprek gaan over herkenbare thema's en levensvragen. Relaties zijn er van te voren al en gaan dus verdiept verder na deze avonden. Ook gesprekken met behulp van spellen als Open Kaart (KRO) of Kaarten op tafel (EO) zijn hiervoor te gebruiken.
6. Anselm Grün, Bezielend leidinggeven. Kampen: Ten Have, 2010
7. Wil Derkse, Een levensregel voor beginners. Tiel: Lannoo, 2008
8. <http://www.blikoponeindig.nl>

Ingeborg Janssen, taakveldverantwoordelijke gemeenteopbouw en evangelisatie, Unie van Baptistengemeenten, zelf veertiger.

ARTIKEL

StrengthsFinder test: Waarderen van talenten

Chris 't Manneltje

Vooraf

Jan Hendriks heeft in zijn boek *Verlangen en vertrouwen. Het hart van gemeenteopbouw in paragraaf 3.2* iets meer dan zeven pagina's gewijd aan Appreciative Inquiry (Waarderend onderzoeken)¹. Daarmee dook AI uitdrukkelijk op in het kerkelijk opbouwwerk. Die paragraaf is de aanleiding geweest om een werkgroepje op te richten bestaande uit Jan Hendriks, Chris 't Manneltje, Leen van Doorn, Eduard Groen, Menco van Koningsveld en Robbert Masselink. Dat werkgroepje heeft zich later verbonden aan de Stichting Leve de Kerk. Op initiatief van dit werkgroepje heeft Robbert Masselink het afgelopen najaar voor kerkelijke (opbouw)werkers een tweedaagse training in AI gegeven².

Sinds Robbert zijn inspirerende inleiding over AI hield tijdens de studiemiddag bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het WKO (donderdag 26 november 2009) kennen veel lezers van deze Nieuwsbrief hem. Samen met anderen schreef Robbert het leerboek *Waarderend organiseren. Appreciative Inquiry: co-creatie van duurzame verandering*.

Deze zomer verschijnt bij dit leerboek een praktische werkboek: Robbert Masselink, Jelmer Ijbema, *Het waarderend werkboek. Appreciative Inquiry in de praktijk*³. Het staat vol met praktische schema's, oefeningen en tips voor het toepassen van AI. In het boek vind je ondermeer een uitleg van de vijf stappen van het AI-proces en tal van uitgewerkte werkvormen, verduidelijkende schema's, toepassingen en praktijkvoorbeelden.

Wanneer ik werk met AI gebruik ik daarbij veelvuldig de *StrengthsFinder* van Gallup. Ik ontdekte hoe waardevol vormend en ook theologisch interessant de combinatie van beide 'methoden' is zowel voor gebruik op de opleiding aan de Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing in Utrecht als bij begeleidingen en trainingsdagen met (teams van) pastores, parochiebesturen en werkgroepen⁴, maar ook daarbuiten. Voor *Het waarderend werkboek* (dat dus niet specifiek voor de kerkelijke context is geschreven) schreef ik over SF in combinatie met AI een bijdrage. Mijn bijdrage hieronder is een uitgebreidere versie van die introductie van SF.

StrengthsFinder test

Effectiever en met veel meer plezier je werk doen: dat kan door aan te sluiten bij je talenten, je sterke kanten. Beter samenwerken in een

team, werkgroep, organisatie of bedrijf vanuit waardering voor persoonlijke talenten: dat klinkt niet alleen aantrekkelijk, maar levert ook veel op.

Een langere sessie of een serie bijeenkomsten beginnen met het uitwisselen van talentprofielen en dan de AI-aanpak toepassen: zo is ieder vanaf de start persoonlijk betrokken, in de groep nieuwsgierig naar elkaars talentthema's en voelt vanaf het begin het waarom en het belang van verscheidenheid. Dat stemt vaak ook milder in de omgang met elkaar.

Langere begeleidingstrajecten waarin samenwerken van belang is en versterkt moet worden, bieden de mogelijkheid om inzicht in ieders talenten te combineren met de AI-aanpak: beide modellen delen dezelfde basisprincipes.

Het doen van de StrengthsFinder test:

- het werken met jouw uitgeschreven talentthema's,
 - het krijgen van toegespitste aanvullende beschrijvingen, vragen en uitdagingen,
 - het reflecteren op waar jouw eigen talenten precies in zitten en dat uitschrijven,
 - gerichte feedback daarop vragen van mensen uit je omgeving,
- dat alles zal je stap voor stap leiden naar een effectiever omgaan met jezelf, met jouw talenten en een effectiever omgaan met en in dienst van de mensen met wie je te maken hebt, samenwerkt.
- Zo maak je beginnend met het waarderen van je eigen talenten een start met het proces van waarderen onderzoekend van je (werk)omgeving.

Werkwijze

Als begeleider vraag je een deelnemer/cliënt op de site www.strengthsfinder.com de StrengthsFinder test (afgekort SF) te doen.

Hiervoor is een registratiecode nodig die je vindt in diverse publicaties van Gallup. Uit de test komt een individueel talentenprofiel naar voren. Als begeleider kun je die uitslag gebruiken in een coachinggesprek of een groepsbijeenkomst. De test zelf is in een half uur te doen. Wil je meer weten over de achtergronden van de SF-test dan word je aangeraden één of meer boeken hierover te lezen ⁵.

Waarom SF in een AI-traject toepassen.

De manier waarop iemand de werkelijkheid waarneemt, wordt bepaald door de 'heilige grond' waarop hij/zij zelf staat. Dat zijn de talenten die zij/hij bij de geboorte heeft meegekregen en de levensgeschiedenis en de levenservaringen waar men in thuis is. Het kan heel wezenlijk zelfinzicht opleveren om die van jezelf te weten en enigszins ook van de mensen met wie je intensief werkt. Die beide 'brillen', talentthema's en geschiedenis, kleuren de manier waarop je de werkelijkheid ziet, beleeft en waardeert. SF blijkt een prima manier om deze brillen te herkennen en te benoemen. Inzicht in talentprofiel(en) (SF) blijkt in een intensief AI-proces een prima werkbaar en waardevolle opmaat te zijn.

SF en AI werken vanuit de zelfde filosofie en psychologie: de kracht van het positieve, de aanwezige kwaliteiten/talenten, gericht op ontwikkeling. SF is niet alleen opmaat, maar het biedt nuttig inzicht om in alle fasen van AI vanaf de voorbereiding linken te kunnen leggen met de talenten van de deelnemers: je helpt hen zo hun sterke punten te ontwikkelen en je benut die om talentgericht het AI-proces te optimaliseren.

Veelzijdig inzetbaar

De SF is voor persoonlijk gebruik en individuele begeleiding alsook bij het werken met groepen.

Bij wijze van voorbeeld.

Als doelstellingen voor een dag met teamleiders, directie en staf van een middelbare school formuleerden we:

Als teamleiders deze training hebben gevolgd:

- hebben ze (nog meer) inzicht in hun eigen talenten/sterke punten;
- kunnen ze zich gericht op die talenten zelf ontwikkelen;
- hebben ze inzicht in de talenten van hun collega's;
- kunnen ze mét elkaar (en niet tegen elkaar) communiceren over wat hen werkelijk bezighoudt
 - en motiveert voor het onderwijs;
- kijken ze met andere, op positieve ontwikkeling gerichte, ogen naar collega's en leerlingen;
- geven ze elkaar feedback op talenten;

- zijn ze in staat op een effectieve manier leiding te geven aan teamvorming en samenwerking;
- zijn ze in staat een positieve flow te bewerken;
- leveren ze een bijdrage aan een krachtiger (naam van de) school waarin ontwikkeling en reflectie prioriteit krijgen, ook voor iedere individuele leraar.

Een groep van tussen de vijf en de twintig deelnemers is goed werkbaar. Afhankelijk van de werkvormen die je toepast duurt de SF opstap in het AI-proces een à twee uren.

Het doen van de SF gaat in zekere zin vooraf aan een sessie of trainingsdag.

Zowel bij het begeleiden van een enkele persoon als bij een groep zet je nog de volgende stappen:

- a. je wisselt de ervaringen uit met het doen van de test, de confrontatie met de talentthema's en het lezen van de beschrijvingen van de afzonderlijke thema's
- b. bij een groepsbegeleiding verzamel je de talentthema's van alle deelnemers bij voorkeur in een overzichtelijk groepstalentprofiel
- c. je bespreekt de indrukken over het talentprofiel gezamenlijk
- d. vanuit de (inzichten in de) talentthema's daag je persoon of groep uit om ze concreet toe te passen in het AI gestuurde proces.

Voor jou als begeleider is het belangrijk dat je tijdens bovenstaande stadia waar dat nodig en nuttig is aanvullende achtergronden van SF inbrengt. Sommige mensen hebben bijvoorbeeld de nodige achterdocht vanwege 'het typisch Amerikaanse' van Gallup of vanwege het vermoede 'maakbaarheidsidee'.

Stappenplan

Het werken met de SF gaat vooraf aan een bijeenkomst. Je doet het op je eigen pc. Je vraagt de deelnemers bijvoorbeeld *Ontdek je sterke punten* aan te schaffen en thuis de test te doen. Het doen van de test wordt in dat boek (82-86) uitgelegd. Vermeld: deze test is gewoon in het Nederlands (taalkeuze aanklikken) te doen en levert dan een Nederlandse beschrijving van talentthema's.

Om de test te doen ga je naar www.strengthsfinder.com, klikt een van de twee versies (0.1 of 0.2: in overeenstemming

met jouw boek) aan, vult de toegangscode uit jouw boek in, kies je taal en registreer je als nieuwe gebruiker. Je komt dan in de test ruimte waar je – na enige voorbeelden - de uitsprakenparen invult. Heb je alle dilemma's ingevuld dan volgt het resultaat.

En je krijgt een rapport met je kenmerkende thema's uitgewerkt.

Uw kenmerkende thema's

Leergierigheid

U leert graag. Welk onderwerp u het meest interesseert, hangt af van uw andere thema's en ervaringen, maar uw grootste belangstelling gaat toch uit naar het leerproces. Dit proces boeit u meer dan de inhoud of de resultaten ervan. U put energie uit de vastberaden en bewuste reis van onwetendheid naar kennis. Dat opwindende gevoel van de enkele eerste feiten, de eerste inspanningen om het geleerde te herhalen of in de praktijk te brengen, het toenemende vertrouwen in een vaardigheid die u zich eigen hebt gemaakt - dat is het proces waar u plezier aan beleeft. De opwindende reis die u dit geeft, brengt u ertoe om ook als volwassene te blijven leren - yoga of pianolessen of postdoctorale studies aan de universiteit. Dit stelt u in staat om te gedijen in dynamische werkomgevingen waar u wordt gevraagd kortlopende projecten uit te voeren waarbij u in korte tijd veel over de nieuwe materie moet leren, en daarna met de volgende opdracht door te gaan. Leergierigheid houdt niet in dat u ook per se een expert in het onderwerp wilt worden, of het respect wilt verwerven dat met een professionele of academische kwalificatie verbonden is. Het resultaat van dit leren is minder belangrijk dan "de weg naar kennis".

Input

U bent weetgierig. U verzamelt dingen. Misschien verzamelt u informatie - woorden, feiten, boeken en citaten - of misschien verzamelt u concrete dingen zoals vlinders of voetbalplaatjes, porseleinen poppen of antieke foto's. Wat u ook verzamelt, u verzamelt het omdat het u interesseert. En u bent in veel geïnteresseerd. De wereld is boeiend, juist doordat zij zo complex en oneindig divers is. Als u veel leest, doet u dat niet zozeer om uw theorieën verder te verfijnen, maar om meer informatie aan uw archieven toe te voegen. Als u graag reist, is dat omdat iedere nieuwe plek waar u komt weer nieuwe dingen en nieuwe

feiten te bieden heeft. Die kunt u in u opnemen en daarna bewaren. Waarom zijn ze het bewaren waard? Als u besluit iets te bewaren, weet u nog niet precies wanneer of waarom u een en ander nodig zou kunnen hebben. Maar in de toekomst? Je weet maar nooit wanneer het van pas kan komen. Als u aan al die mogelijke toepassingen denkt, wordt het moeilijk iets weg te gooien. En dus blijft u vergaren, bewaren en opbergen. U vindt het gewoon interessant. Het houdt uw geest fris. En misschien op een moment blijkt het nog eens waardevol - misschien al wel heel gauw.

Uiteraard nemen de deelnemers hun talentenlijstje mee naar de eerste bijeenkomst.

- Je start met een kennismakingsronde ⁶.
- Als tweede stap maak je een ronde uitwisselen van ervaringen met het doen van de test, de confrontatie met de talentthema's zelf en het lezen van de beschrijvingen van de afzonderlijke thema's (in de testuitslag en in het boek). Meestal is dat het aangewezen moment om op vragen in te gaan en aanvullende algemene informatie te geven over de achtergronden van SF.
- Als derde stap verzamel je de talentthema's van alle deelnemers. Het is handig en effectief dat je dit in een overzichtelijk schema samenbrengt, bijvoorbeeld als volgt:

Talentprofiel

Naam	Peter van Nispen	Jeanne van Dijk
Talent 1	Leergierigheid	Maximalisering
Talent 2	Input	Behoedzaamheid
Talent 3	Intellect	Leergierigheid
Talent 4	Positivisme	Harmonie
Talent 5	Harmonie	Organisatievermogen

- In de vierde stap bespreek je samen met de groep de indrukken die het *talentprofiel* oproept. Daarbij verbind je overeenkomende talentthema's in de groep door lijnen en je omcirkelt de binnen de groep

'unieke'/eenmalige talentthema's. Een lijstje maken hoe vaak welke thema's binnen deze groep aanwezig zijn, levert nog een nieuw perspectief en gespreksonderwerp op. Het zal niet verbazen dat bijvoorbeeld op een hbo opleiding in deeltijd met vooral studenten van boven de dertig "leergierigheid" (learner) hoog scoort. Ook de talentthema's prestatiegerichtheid en maximalisering komen bij hen geregeld naar voren.

- De stap naar de discovery fase van het AI-proces maak je door zowel in mondelinge toelichtingen als in de formulering van de werkvormen expliciete linken te leggen tussen het voorafgaande talentgerichte werk en de volgende AI stap.

Bij wijze van voorbeeld.

In een docententeam werkten we met de volgende vragen:

Leraar zijn vanuit je kracht

- Wie was de beste leraar/lerares die ik ooit gehad heb?
- Waarom was hij/zij anders dan de andere leerkrachten? Wat deed zij/hij op een 'onorthodoxe' manier?
- Waarom kan ik me deze leraar/lerares zo makkelijk herinneren?
- Hoe heeft zij/hij precies mijn ontwikkeling beïnvloed?
- Wat heb ik deze leraar/lerares zien doen dat ik nog nooit een andere leerkracht heb zien doen?
- Welk gevoel riep zij/hij bij mij op?
- Welke van haar/zijn methodes, uitspraken of gedragingen gebruik ik in mijn eigen klassen?

Iemand met het thema 'leergierigheid' zal van dit soort vragen smullen. Zij staat midden in het taalveld van haar talentthema en begrijpt zelf ineens - of de begeleider of een groepslid wijst haar erop - waarom zij zo graag aan cursussen deelneemt. Of een opbouwwerker snapt waarom hij bij de begeleiding van een groep graag ontwikkelingsgericht wil werken.

f. Een laatste 'stap'.

Wanneer je een groep langer begeleidt dan een enkele bijeenkomst/dag is het belangrijk dat je de deelnemers uitdaagt ook in de tussentijd

periode hun inzicht in hun talentthema's aandacht te geven. Uiteraard geef je dan iedere volgende bijeenkomst de ruimte om die tussentijdse ervaringen uit te wisselen in de groep.

Sommige studenten van de eerder genoemde hbo opleiding nemen de inzichten mee in hun thuissituatie. Er wordt aan tafel over gesproken. Een partner koopt het boek met code om zelf de test te doen en er samen mee bezig te gaan. In een gezin doen de uitwonende volwassen kinderen de test eveneens en zo ontstaan er hele gesprekken. De ouder die studeert, meldt een heel ander gespreksklimaat in het gezin door de beweging naar het positieve in plaats van wijzen op tekortkomingen.

Iemand vertelt aan tafel haar talentthema's. Naar haar idee kloppen vier van de vijf. Maar het vijfde "organisatievermogen", daar kan ze helemaal niets mee. Haar dochters vallen over haar heen. "Maar Mam, kijk eens hoe je dit en dat en zus en zo allemaal doet. Je bent constant aan het organiseren."

Veel talenten zijn voor de bezitter ervan zo "gewoon", dat zij/hij het vanzelfsprekend doet. Dan werkt zowel de test als het gesprek naar aanleiding van de test als een bewustwordingsspiegel.

Achtergronden van de StrengthsFinder

Je bent op je best wanneer je dat doet wat je van nature het beste doet.

Dit uitgangspunt van de SF⁷ sluit naadloos aan op het waarderende van AI.

Een *talent* is een van nature terugkerend patroon van denken, voelen, handelen dat productief kan worden toegepast. Een talent is – waarde neutraal - verweven in wat je bij je geboorte aan aanleg hebt meegekregen. In de SF zijn op basis van zeer omvangrijk onderzoek 34 talentthema's van elkaar onderscheiden. In iemands meest kenmerkende *vijf talentthema's* zit de voor haar/hem unieke combinatie van aanknopingspunten *die in onderlinge samenhang haar/zijn sterke punten kunnen vormen*.

Een *sterk punt* is een combinatie van talenten, uitgebouwd en verfijnd met kennis en vaardigheden. Daarmee heb je het vermogen om in een bepaalde activiteit duurzaam een optimale prestatie te leveren.

Uitgangspunten van het sterke-puntenprogramma zijn:

1. Ieder mens heeft een groep talenten in zich.
2. Iemands grootste talenten bevatten de sleutel tot grote prestaties, succes en toegroeien naar persoonlijke uitnemendheid.
3. Door je bewust te worden van je talenten bouw je je zelfvertrouwen op en dat is een basis voor presteren.
4. Door te leren hoe je jouw sterke punten kunt ontwikkelen en toepassen, zal je prestatieniveau verbeteren. Het is van belang jouw leven zo te leren organiseren dat je jouw sterke punten dagelijks benut.
5. Ieder talent kan op verschillende gebieden worden toegepast zoals relaties, leren, onderwijs, academische vaardigheden, leiderschap, dienstverlening en loopbaan.
6. Wanneer iemand zijn sterke punten ontwikkelt en toepast, zullen zijn prestaties toenemen en zal hij/zij vaker grotere successen boeken.
7. Het ontwikkelen en toepassen van iemands sterke punten, zal resulteren in het bereiken van niveaus van persoonlijke uitmuntendheid en in het worden van de persoon waar deze mens de potenties voor heeft: en dat is spannend. Het is het vervullen van iemands roeping, het bereiken van diens bestemming.

Werken met sterke punten is ook je voordeel doen met de *verschillen* tussen mensen, leren om anderen anders te benaderen en hun beste kanten te benutten. Met duidelijk zicht op je eigen talenten snap je het verschillend-zijn van anderen effectiever. Een kostbaar vermogen in een multiculturele samenleving.

Je talenten zijn een belangrijke factor in de beslissingen die je voortdurend neemt.

Met behulp van de beschrijvingen van jouw talentthema's kun je je spontane reacties op het spoor komen. Je kunt de beschrijvingen van die thema's heel methodisch invullen met je eigen herinneringen en zo patronen in jouw eigen mentale en fysieke handelen ontdekken. Waar je sterk naar verlangt, wat je het snelste leert, waar je een diep voldaan gevoel over hebt, waarover je in de toekomstige tijd denkt dat zijn aanwijzingen waar jouw sterke punten kunnen liggen.

Werkend vanuit je sterke punten ga je anders om met je zwakke punten. Er zijn verschillende strategieën om daarmee om te gaan.

- a. Zorg dat je er iets beter in wordt.
- b. Bouw een ondersteuningssysteem op.
- c. Gebruik een van je sterke punten om je zwakke punt te compenseren.
- d. Zoek een partner die aanvult.
- e. Hou er gewoon mee op om met het zwakke iets te willen.

Het is als thuis komen bij jezelf

“Ik mag zijn zoals mijn talenten me te doen geven.”

Een student schrijft in een werkstuk: “Een paar jaar geleden maakte mijn docent mij opmerkzaam op ‘Strengthsfinder’. Het had grote gevolgen. Ik voelde me erdoor bevestigd. Het was als thuis komen. Regelmatig kom ik het tegen. In mijn studie. In mijn stage. Het heeft tot gevolg dat ik bepaalde zaken makkelijker aanpak. Omdat ik heb ontdekt dat het bij mij past en dat het werkt. En steeds beter werkt.”

“Mijn ervaringen met ‘Strengthsfinder’ sluiten aan bij het volgende thema: Appreciative Inquiry.” “Eigenlijk begrijp ik nu pas goed wat de gevolgen zijn van mijn ontmoeting met ‘Strengthsfinder’: het uitgangspunt van waaruit te werken is niet dat wat mis ging, maar dat wat goed ging, waar we goed in zijn. Mijn talenten!”

In een stafteam van begeleiders durft men het aan om na de start van de dag vanuit de talentthema’s niet alleen zeer openhartig in te gaan op de gemeenschappelijkheden maar ook om nu eens wel heel gedetailleerd elkaars gedrag en de effecten daarvan op andere teamleden te bespreken. Dat wordt vooral gedaan op bemoedigende en bij de talenten aansluitende persoonlijke wijze.

Na twee volle dagen werken met tien pastores, beginnend bij de talentontdekkingen en het team talentprofiel en daarna verder in de discover- en dreamfase van AI, ontstaat bij een van de deelnemers de ontdekking dat hij halverwege de vijftig nog een nieuwe uitdaging wil aangaan, een nieuwe parochie. Via inzicht in de talenten wordt een sluimerend verlangen concreet en krijgt handen en voeten.

De vicevoorzitter van een parochiebestuur doet de test en leest het boek. Het boek roept weerstand, aversie bij hem op. Dat meldt hij aan het begin van een trainingsdag met zijn bestuur. Zijn reactie na afloop van de dag: “Ik ben onder de indruk. Ik maakte dit soort bijeenkomsten in mijn bedrijf wel vaker mee, maar dit geeft inspiratie. Ik had hoge verwachtingen na ons contracteringsgesprek maar ik heb ze drievoudig gekregen.”

Sommige (theologie)studenten ontdekken bij het lezen van *Living your strengths* dat door hen geliefde of voor hen bijzonder betekenisvolle Bijbelteksten hier samengebracht worden met hun talentthema’s: bijvoorbeeld de tekst die iemand had uitgekozen voor de viering van haar toetreding tot de kerk, of voor een ander de tekst uit de viering van haar huwelijk.

Verdere verdieping

Voor wie zich verder in de wereld van de SF wil verdiepen voor zichzelf en/of wie zijn cliënten nog veel gericht en concreter van dienst wil zijn: zij/hij kan met behulp van onderstaande bronnen nieuwe talentgerichte vragen en werkvormen ontwikkelen die prima passen binnen een AI-proces.

Van de SF is een vernieuwde en uitgebreide versie verschenen in *Strengthsfinder 2.0*. Dit boek wordt geleverd met een toegangscode tot deze versie van de SF. De talentthema’s staan opnieuw beschreven met onder *Sounds like this* enkele concrete voorbeelden. Vervolgens krijgt de lezer ideeën aangereikt waar hij aan zou kunnen werken. Ter afsluiting van het talentthema wordt beschreven: *working with others who have...*

Een ruim aanvullend en verdiepend boek in vervolg op bovengenoemde is *Strength based leadership. Great leaders, teams, and why people follow*. Ook dit boek wordt geleverd met een toegangscode: en na de test *you will receive a personalised strengths-based leadership guide*.

Hierin staan de 34 thema’s geordend op vier leiderschapsdomeinen: uitvoering, beïnvloeding, relaties opbouwen en strategisch denken. Geïllustreerd met voorbeelden. Vervolgens worden vier basisbehoeften van medewerkers (*followers*) ten opzichte van hun leidinggevendend beschreven: vertrouwen,

medeleven, stabiliteit en hoop. Dan volgen de 34 talentthema's met per thema een heel korte typering hoe leidinggeven binnen dat talent eruit ziet. Vervolgens hoe een leidinggevende, aansluitend bij zijn talenten, kan werken aan het opvijzelen van het niveau van voldoen aan de vier basisbehoeften voor zijn medewerkers. Hoe vanuit eigen talenten: vertrouwen op te bouwen, medeleven te tonen, stabiliteit te bieden en hoop te creëren. En tenslotte hoe je in je leidinggeven kunt aansluiten bij de specifieke talenten van een medewerker. In een bijlage wordt nog verwezen naar 12: *The elements of great managing*. De twaalf vragen in dat boek om betrokkenheid van medewerkers te meten en te ondersteunen ademen een sfeer die aansluit bij het denken binnen AI. Een item als *In de afgelopen week heb ik erkenning of lof gekregen omdat ik goed werk is zo 'om te bouwen' tot een vraag in een AI-proces. Of wat te denken van vragen als Welke leidinggevende heeft de meest positieve invloed op jouw dagelijks leven?*

Wanneer men de SF toepast in een onderwijscontext is een waardevolle aanvulling en concretisering: *Teach with your strengths. How great teachers inspire their students*. In dit boek zijn na een aantal inleidende hoofdstukken de talentthema's beschreven met vervolgens *action items* en ten slotte *sounds like* concrete voorbeelden uit de schoolpraktijk.

Wie werkt in de wereld van theologie, levensbeschouwing en religie vindt een welkome aanvulling en achtergrond in het boek *Living your strengths. Discover your God given talents and inspire your community*. In dit boek een testcode, een beschrijving van de talentthema's, een paar daarbij aansluitende citaten uit de Bijbel en een lijstje met inzichten waar je uit kunt kiezen wat jou het beste beschrijft. Dit alles onder het kopje *Identifying and affirming your talents*. Daarna loopt het boek alle talentthema's nog een keer langs: hoe je jouw talenten kunt gebruiken *for growth and service*.

Noten

1. In zijn Kerkvernieuwing .. een uitdaging. Op weg gaan met visie en vertrouwen pleit Jan Hendriks (106) voor een open gastenkerk. "Om

daar te komen leent zich de weg van de gezamenlijke trektocht, in het bijzonder naar het lijkt de variant Appreciative Inquiry."

2. Zie WKO Nieuwsbrief juli 2010 (nr 73) pag. 14-15. Het genoemde werkgroepje, aangevuld met enkele deelnemers van de eerste trainingstweedaagse probeert komende najaar opnieuw een training van twee dagen te organiseren met name voor kerkelijke (opbouw)werkers. Belangstellenden kunnen zich bij hen melden.
3. Nieuwerkerk aan den IJssel (Gelling Publishing) ISBN 978 90 78440 50 5
4. Zie mijn Waarderend veranderen. In de WKO Nieuwsbrief maart 2010 (nr. 72) pag. 2-10
5. Marcus Buckingham & Donald O.Clifton, Ontdek je sterke punten. Een revolutionair programma om unieke talenten te ontwikkelen. Utrecht: Spectrum, 2002.
Tom Rath, Strengthsfinder 2.0, New York: Gallup Press, 2007
Tom Rath, Barry Conchie, Strength based leadership. Great leaders, teams, and why people follow. New York: Gallup Press, 2008.
Rodd Wagner & James K.Harter 12: The elements of great managing. New York: GallupPress, 2006. (levert géén code)
Rosanne Liesveld, Jo Ann Miller, Teach with your strengths. How great teachers inspire their students. New York: Gallup Press, 2005 (levert géén code)
Albert L. Winseman, Donald O.Clifton en Curt Liesveld, Living your strengths. Discover your God given talents and inspire your community. New York: Gallup Press, 2006.
6. Een kennismakingsvorm die aansluit bij SF en AI. Je stelt de volgende vragen: a. Uit welk nest kom ik? b. Waar is nu mijn thuis? c. Van welk huis droom ik?
In stilte schrijft ieder eerst een paar 'kapstokwoorden'/spontane reacties op bij alle drie de vragen. Vervolgens maak je een ronde. Iedereen bepaalt zelf wat zij/hij wel of niet wil vertellen. Tijdens het rondje is luisteren en het stellen van verhelderende vragen toegestaan.
In een groep van zo'n twaalf personen die redelijk vertrouwd zijn met elkaar kan dit rondje een dik uur vragen. "Dit hebben we nog nooit zo van elkaar gehoord, terwijl we elkaar toch al aardig kennen."
"Het is verrassend om te horen hoe elke deelnemer op een eigen manier de vragen heeft beantwoord en daarmee iets prijs geeft over zichzelf." Deze kennismakingswerkvorm is met de grootste impact te gebruiken in een bestaande groep zoals een studentenjaargroep, een bestaand team of bestuur.
7. Voor uitgebreide kennismaking met de wereld achter SF en met de volle breedte van de Gallup organisatie: www.gallup.com

Meer dan Hout en Steen

Harry Bisseling, Henk de Roest en Peet Valstar

We vallen meteen maar met de deur in huis. In de periode 1970-2010 werden alleen al in Amsterdam dertig kerken gesloten, zowel Protestantse als Rooms-Katholieke. Ze kregen een nieuwe functie als winkel, café, poptempel, multicultureel podium of bibliotheek. Er werden ook verscheidene kerkgebouwen gesloopt en daar zaten gebouwen bij die nog niet eens zo oud waren.

Het sluiten en verkopen van deze kerkgebouwen ging veelal met de nodige emoties gepaard. Wie zijn oor te luisteren legt bij ouderen die een sluiting hebben meegemaakt, hoort dat er niet altijd een zorgvuldige besluitvorming aan ten grondslag lag. Wanneer dat laatste wel het geval was, was er echter ook niet altijd aandacht voor de gevoelens van de kerkgangers. Het gebouw bestond weliswaar slechts uit ‘hout en steen’, maar het had voor de kerkgangers, en ook voor de mensen die wonen in de omgeving, meerdere betekenissen gekregen. Het was voor mensen een dierbare, ook een heilige plaats geworden. Sluiting en sloop hebben pijn gedaan.

Wat voor Amsterdam geldt, geldt voor heel Nederland. Veel kerken zijn in de afgelopen decennia gesloten en het heeft daarbij nogal eens ontbroken aan pastoraal leiderschap. Voor de betrokkenen was ook niet altijd duidelijk waarom nu uitgerekend hun kerkgebouw verkocht diende te worden en mensen konden het gevoel krijgen dat het hen werd aangedaan. Ook bij fusieprocessen, wanneer er samenwerking was gegroeid met andere parochies of gemeenten, was naderhand niet altijd inzichtelijk waarom ervoor was gekozen voor de sluiting van nu net het kerkgebouw van die ene geloofsgemeenschap. En wat ‘samenwerking’ werd genoemd, bleek in de praktijk nogal eens inlijving van de ene bij de andere geloofsgemeenschap te betekenen.

Betrokkenen vertellen:

“Maar moest ons dat overkomen? Ik had echt het gevoel van, ‘ze’ gaan het overnemen.”

“Waarom moesten wij met al ons geld daar naartoe? De kerk is zo helemaal uit het centrum verdwenen. Daar heb ik het heel moeilijk mee gehad.”¹

Verzet en conflict

In een aantal gevallen vormden zich groepen tegenstanders, die zich tegen de voorgenomen sluiting teweer stelden. Soms met succes, het protest leidde dan tot uitstel, heroverweging en in een aantal situaties ook tot een doorstart. Zelfs wanneer niet zozeer kerkgangers maar wijkbewoners in het geweer kwamen, omdat ‘hun kerk’ zou worden afgebroken, bleek een creatieve respons op in de wijk levende behoeften tot een nieuwe vorm van kerk-zijn te kunnen leiden. Protest en tegenstand leverde in meerdere situaties uiteindelijk echter alleen maar verliezers op, tegenstanders haakten af, voorstanders verloren hun motivatie. Het sluiten van kerkgebouwen heeft regelmatig tot conflicten aanleiding gegeven en deze lieten hun sporen na.

Ook wanneer het niet tot onenigheid leidde, zijn bij vrijwel iedere kerksluiting kerkmensen afgehaakt. Dat lijkt welhaast onvermijdelijk. Onderzoek laat zien dat iedereen (!) die het betreft zich afvraagt: ga ik na de sluiting met mijn geloofsgemeenschap mee naar de nieuwe situatie, zal ik naar een andere kerk gaan, ga ik ‘shoppen’ of stop ik met de kerkgang of laat ik mij uitschrijven als lid van de kerk?² Juist hierbij doet zich gelden dat we van een cultuur van verplichting gegaan zijn naar een keuzecultuur, van een vanzelfsprekend ‘horen’ bij een kerk, naar kiezen voor een kerk die ‘bij mij past’.

Wat we met dit boek beogen

Voor de begeleiding van kerksluitings- en herbestemmingsprocessen stond de vorige generatie leidinggevenden (kerkenraden, bisdommen, parochiebesturen) weinig materiaal ter beschikking. Op deze processen was men niet altijd goed voorbereid. Wij menen dat er fouten zijn gemaakt, die in de toekomst voorkomen kunnen worden. Het is niet zo, dat wij denken dat conflicten uit te

bannen zijn of de emoties niet hoog kunnen opspelen. Weerstand tegen een (voorgenomen) besluit zijn een teken van grote betrokkenheid. En deze betrokkenheid lijkt wel toe te nemen, naarmate de dreiging om te verliezen van wat waardevol wordt geacht, toeneemt. Ook de waarden van het gebouw zelf worden, als het voortbestaan van het gebouw in deze vorm in gevaar is, sterker beseft. Wij geloven dat de besluitvorming en begeleiding ten aanzien van al deze punten beter kan. Daar is dit handboek voor bedoeld. We proberen in dit boek dan ook niet een belerende toon aan te nemen. De kerkelijke leiding, zowel landelijk als lokaal, kan gedeprimeerd raken door adviezen wat ze moeten doen of wat ze moeten nalaten en dit is niet wat we beogen. Kijken naar wat een kerk feitelijk doet, hoe ze ‘werkt’ kan pijnlijk zijn, maar het onder ogen zien van deze werkelijkheid kan op den duur bevrijdend zijn. Bij een proces dat tot kerksluiting, transformatie met nieuwe nevenbestemmingen en/of herbestemming leidt zal naar wij hopen geleerd kunnen worden van wat anderen in vergelijkbare situaties hebben gedaan.

We willen met dit boek graag ook een plek toebedelen aan de ervaringen die geloofsgemeenschappen met de sluiting of het vinden van een nieuwe bestemming van hun kerkgebouw hebben opgedaan. Er is vooral de laatste vijftien jaar ervaringsdeskundigheid opgebouwd die erom vraagt gedeeld te worden met anderen. Er zijn inmiddels in verschillende situaties wel zorgvuldig besluiten genomen, er is op een uiterst attente manier recht gedaan aan de emoties en het blijkt mogelijk om inspirerend beleid te ontwikkelen voor de periode na een sluiting. Aan deze positieve ervaringen willen we ruimte geven. Dit handboek maakt dan ook gebruik van casusbeschrijvingen die we zelf bijeen hebben gezocht, maar ook van materiaal dat ons is aangereikt toen mensen hoorden dat we met dit handboek bezig waren. Vooral wanneer een geloofsgemeenschap door een crisis heengaat, kan leren van anderen leiden tot een bron van vertrouwen. Zowel voor het ontwikkelen van een nieuwe visie, alsook voor het invullen van de gesprekken over het verleden en eveneens voor de vormgeving van de laatste samenkomenst is het voor de leiding behulpzaam om haar licht op te steken bij andere geloofsgemeenschappen die door een

soortgelijk proces zijn gegaan. We beseffen daarbij heel goed dat elke situatie verschillend is en dat voorbeelden uit de ene context slechts ten dele toepasbaar zijn in de andere.

Niettemin valt er veel te leren, soms ook door letterlijk een andere gemeenschap uit te nodigen:

‘Een naburige gemeente (Protestantse Gemeente Doorn) die ook een proces van kerksluiting had meegemaakt, kwam op bezoek en deelde haar ervaringen.’ (Casus Driebergen)

Enkele cijfers

Wat zijn de feiten? De afgelopen zeven jaar zijn in de Rooms-Katholieke kerk 138 kerkgebouwen buiten gebruik gesteld.

Aantal kerkgebouwen en parochies per 31 december

Jaar	Aantal kerkgebouwen
2003	1782
2010	1644

In de Protestantse Kerk in Nederland (tot 2005 Nederlands Hervormd / Gereformeerd / Evangelisch-Luthers) gaat het in de periode 2002-2009 om in totaal 501 kerkgebouwen. Bij een aantal daarvan ligt de aanleiding in afnemende middelen, maar er zijn ook kerkgebouwen buiten gebruik gesteld vanwege plaatselijke fusies tot één Protestantse gemeente. Ook dan kan er echter sprake zijn van overcapaciteit of te weinig financiële middelen³.

Aantal kerkgebouwen Protestantse Kerk in Nederland

Jaar	Aantal kerkgebouwen
2002	3101 (NH, Geref. EV.LUTH)
2009	2600

Ook de kleinere kerkgenootschappen hebben met kerksluiting te maken gekregen. De Remonstrantse Broederschap bijvoorbeeld moest van 2002-2009 in totaal 6 van de 39 kerkgebouwen sluiten, de Christelijk Gereformeerde Kerk moest 8 gemeenten opheffen⁴.

De komende 10 jaar zal naar schatting 25% van alle kerkgebouwen van de Rooms-

Katholieke Kerk en de Protestantse Kerk in Nederland overbodig worden. Het gaat om ruim 1100 kerken... Aan kerkverlating (rond de 100.000 ledenverlies per jaar) is nog geen einde gekomen, ook al lijkt aan de scherpte van de dalende lijn een einde te zijn gekomen⁵. Tegelijkertijd vindt tweederde van alle Nederlanders dat de overheid moet garanderen dat in elke plaats minimaal één kerkgebouw overblijft. Vooral bij rampen is het belangrijk gebleken dat de kerkdeuren opengaan⁶. En bovendien willen veel mensen, waaronder verrassend veel jongeren, dat zij gebruik kunnen maken van kerkelijke dienstverlening rond geboorte, huwelijk en overlijden.

Wie een boek over kerksluiting ter hand neemt zal het overigens wellicht verrassen dat er in Nederland ook nog altijd nieuwe kerkgebouwen worden gebouwd en dat daar ook aanleiding voor kan zijn. Dat deze nieuwe kerken er zijn zou door een boek als dit gemakkelijk buiten beeld kunnen raken. Ook hierover zijn cijfers bekend⁷. Het gaat om 115 nieuwe kerkgebouwen in de periode 2000-2007. Ze voorzien bijvoorbeeld in de behoefte aan onderdak voor een (nieuwe) geloofsgemeenschap in een VINEX-wijk of dienen ter vervanging van eerder gesloten kerkgebouwen. Vaak wordt in deze nieuwe kerkgebouwen ook een stiltecentrum ingericht. Multifunctioneel gebruik wordt meestal eveneens nagestreefd.

Voor verdere cijfers, maar ook voor een duiding van de thematiek en een verkenning van de oorzaken kan de lezer terecht in Deel I, hoofdstuk 1, 'Kerksluiting in perspectief'. In dit deel van het boek wordt ingegaan op de vraag of het sluiten van kerken door de leiding van de kerken zelf is teweeggebracht, of het een uiting is van een dieperliggende geestelijke, identiteitsthematiek of dat het vooral te maken heeft met contextuele factoren, zoals veranderingen in de (lokale) cultuur en samenleving. Wat heeft het bijvoorbeeld te zeggen dat kerksluitingen in West-Europa vooral vanaf het eind van de jaren zestig plaatsvinden?

Opbouw van het boek

In Deel I van het boek, dat samenvalt met het eerste hoofdstuk, gaat het om een veldverkenning: waar komt de thematiek van het sluiten van kerken in de laatste veertig jaar vandaan? Waar ligt het aan, dat we in

Nederland nu al weer veertig jaar niet meer opkijken van een kerk die dicht gaat? Zijn kerksluitingen veroorzaakt door de kerkleiding? Zijn er mensen aan te wijzen of is het een thematiek die vraagt om meer perspectieven? We geven een uitgebreide analyse, waarin de West-Europese context nadrukkelijk een rol speelt. In Deel II brengen we het beleid van kerkgenootschappen en van landelijke, regionale en lokale overheden met betrekking tot kerkgebouwen en – breder – religieus erfgoed in beeld. Ook biedt dit deel beschrijvingen van talrijke voorbeelden van neven- en herbestemmingen van kerkgebouwen. Niet om ze te kopiëren, maar wel om over de schutting te kijken en te zien wat er in Nederland en de ons omringende landen gerealiseerd is. Wat zijn de opties? Het deel bestaat uit drie hoofdstukken. In de hoofdstukken 2 en 3 wordt het beleid van de grote kerkgenootschappen en van de overheid ten aanzien van kerkgebouwen beschreven, met als uitgangspunt de geloofsgemeenschap. In hoofdstuk 4 doemen ook andere waarden en mogelijkheden van het kerkgebouw op, ook buiten de situatie van de lokale geloofsgemeenschap. Het is mede geschreven vanuit het perspectief van monumentenbehoud en vertegenwoordigt daarmee een verrassende invalshoek. Er blijkt daarbij een heel scala aan functies te zijn die kerkgebouwen kunnen vervullen om tegemoet te komen aan behoeften in de samenleving.

Deel III van het boek is, met gebruikmaking van veel voorbeeldmateriaal, volledig gewijd aan de praktische problematiek van het leiding geven aan een proces dat tot kerksluiting en het vinden van neven- of herbestemmingen leidt. Dit gebeurt overigens met de onderkenning van een belangrijk inzicht: het kan ook bij een praktische aanpak niet gaan zonder theologie, zonder de vraag naar de roeping van de kerk in haar specifieke context. In hoofdstuk 5 gaat het over de weg die tot een besluit leidt: wie zijn de 'spelers in het veld', welke fasen zijn reeds van tevoren te onderscheiden, hoe kan project- of planmatig worden gewerkt. In hoofdstuk 6 concentreert de aandacht zich op het begin van een proces. Het is een problematiek waar de middelen in het geding zijn. Maar om welke middelen gaat het precies? Wat is de concrete aanleiding? We zullen verschillende aanleidingen bespreken. De daaropvolgende hoofdstukken nemen twee aspecten onder de

loep. Hoofdstuk 7 kijkt naar de financiële kanten van het gebouwenbeheer. Hoofdstuk 8 geeft een analyse van de formele en informele kanten van het leiding en begeleiding geven aan het proces. In hoofdstuk 9 volgt een analyse van het toewerken naar de daadwerkelijke sluiting, wanneer het besluit al gevallen is. Pastorale zorg, verlies- en zelfs rouwverwerking komt aan de orde. We verkennen mogelijkheden voor wat al eens 'transitiepastoraat' is genoemd. Hoofdstuk 10 gaat vervolgens helemaal over de sluiting zelf: hoe kan de laatste viering of kerkdienst vorm en inhoud krijgen? Welke rituelen zijn ontwikkeld en welke mogelijkheden zijn reeds door anderen beproefd? Wat was daarin heilzaam? In de epiloog kijken we naar de toekomst: hoe verder na de sluiting?

Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk (WKO)

Het plan voor dit boek is ontstaan in een dagconferentie die het Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk (WKO) hield over ervaringen rond kerksluitingsprocessen. Daarbij lag het hoofdstuk dat Henk de Roest eerder schreef over kerksluiting in het boek *Levend Lichaam* op tafel⁸, maar tevens werden er verhalen verteld, zowel vanuit het perspectief van de leiding als van de leden. Ook de rol van adviseurs, gemeenteadviseurs en adviseurs vanuit de bisdommen, werd belicht. Het was een leerzame bijeenkomst, vooral omdat niet alleen *best practices* in beeld kwamen, maar ook onderzocht werd waar en hoe het mis kan gaan. Het werd nodig geacht om de competenties van wie aan deze processen leiding geeft te versterken. Het komt aan op pastorale zorg, zo werd gesteld, want veel mensen konden de overgang naar een nieuwe situatie niet meemaken. Omdat bijvoorbeeld het samengaan van geloofsgemeenschappen of het ondergebracht worden bij een andere geloofsgemeenschap, niet opleverde wat ervan werd gehoopt. Het lijkt erop alsof waaraan men gehecht was in de 'oude' situatie niet altijd geëerd wordt in de nieuwe situatie: *'Nadat drie gemeenten samen één nieuwe gemeente werden, herkende ik mij niet meer in het profiel. Van onze eigen gemeente bleek niets te zijn overgebleven. Ik voelde mij bijvoorbeeld in de nieuwe liturgie een volkomen vreemde! Vanuit een neiging om conflicten uit de weg te gaan, wilde men de verschillen niet benoemen en legde men aan de*

nieuwe gemeenschap een 'eenheidselan' op, dat lang niet door iedereen werd herkend.'
(*Betrokkene bij kerksluiting*)

Wie aan het sluiten van een kerkgebouw begint te denken, begint zich daarmee ook een nieuwe toekomst voor te stellen. Dat is niet gemakkelijk, maar het biedt, zo laten we in dit handboek keer op keer zien, - mits zorgvuldig begeleid - ook kansen. Zowel voor de herbestemming van het gebouw, als voor vernieuwing van de geloofsgemeenschap in antwoord op wat zij ziet als haar roeping in dorp of wijk.

Noten

1. Uit: Henk de Roest, *Verslag Focusgroep Kerksluiting* (Ijmuiden), publicatie van onderzoek verwacht najaar 2011.
2. Henk de Roest, *Casestudy Church Closing* (Zwolle), publicatie van onderzoek verwacht voorjaar 2012.
3. Een voorbeeld is de situatie in Pingjum en Zurich (Fr.). De kleine protestantse gemeente in wording constateerde dat er na de fusie sprake zou zijn van overcapaciteit. Er waren twee kerken in Pingjum (de gereformeerde kerk en de monumentale hervormde kerk) en een hervormde kerk in Zurich. Wekelijks bezochten 20-40 mensen een van de kerkdiensten. Met 64 belijdende leden en 102 doopleden was het voor de gemeente niet meer mogelijk om drie kerken in stand te houden. "Met pijn in het hart is besloten de gereformeerde kerk te verkopen", aldus één van de kerkrentmeesters. Op tweede kerstdag 2007 vond de laatste dienst plaats. Bron: *Friesch Dagblad*, 8 januari 2008.
4. Een voorbeeld is de Christelijke Gereformeerde Kerk in Rotterdam-West. In de periode 1960 -2009 liep het ledenaantal terug van bijna 800 leden naar 65 leden. Veel leden verhuisden van Rotterdam naar forenzengemeenten de omgeving zoals Barendrecht, Capelle aan den IJssel en Ridderkerk. De financiële middelen waren nog welk toereikend, maar men vond de gemeente niet meer levensvatbaar. Juli 2009 werd de gemeente opgeheven. Bron: Wim van der Lee, *Als de kerk moet sluiten*. Scriptie Afstudeerproject CHE, 2010.
5. Het valt nog niet goed in te schatten wat de gevolgen van het seksueel misbruik binnen de Rooms/katholieke kerk voor het ledenaantal zullen zijn. De eerste cijfers in 2011 laten zien dat het aantal uitschrijvingen sterk is toegenomen in relatie tot een jaar eerder.
6. Op Koninginnedag 2010 in Apeldoorn werd de betekenis van een kerkgebouw bij een ramp opnieuw zichtbaar. Eerder werden in Zweden kerkgebouwen opengesteld na de ramp met de

veerboot Estonia. Ze werden massaal bezocht om er een kaarsje aan te steken of er te vertoeven. Er lijkt op dat moment in een samenleving behoefte aan 'heilige grond', een 'geheilide ruimte'.

7. Joost Theunissen, 'Kerk voorbij de horizon', thesis. Zie: www.reli-art.nl, site bezocht maart 2011.

8. Henk de Roest, 'Kerksluiting', in: Rein Brouwer, Kees de Groot, Henk de Roest, Erik Sengers en Sake Stoppels, *Levend Lichaam. De dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland*. Kampen: Kok, 2007, 199-238.

Symposium en boekpresentatie 'Meer dan Hout en Steen'

Woensdag 21 september 2011, 13.00 uur - 17.00 uur - Museum Speelklok, Steenweg 6, Utrecht

Voorlopig programma

13.00 Ontvangst met koffie

13:30 Opening en welkom

- Willem Vermeulen (predikant PKN) en Rud Smit (RK pastor) *vertellen over de praktijk van een kerksluitingsproces in hun gemeente: Bergen op Zoom*
- Alice Gut, Restauratiedeskundige gemeente Utrecht, *De mogelijke rol van de burgerlijke overheid*

Muzikaal Intermezzo en koffie

- Henk de Roest, hoogleraar praktische theologie en auteur, *Wat gebeurt er in en met een gemeente bij kerksluiting*
- Overhandiging boek aan Arjan Plaisier, Scriba van de Protestantse Kerk in Nederland, en aan mgr. J.M. Punt, bisschop van het R.K. bisdom Haarlem/Amsterdam (gevraagd).

15.30 uur: Muzikale uitsmijter, borrel en mogelijkheid tot museumbezoek/rondleiding.

De organisatie van het symposium is in handen van:

Protestants Centrum voor Educatie en Toerusting (PCTE) en Luce./Centrum voor Religieuze Communicatie, Universiteit van Tilburg.

Harry Bisseling, Henk de Roest en Peet Valstar (red): *Meer dan Hout en Steen*; 256 pag., Boekencentrum. ISBN: 9789023926313. Prijs: circa 22,50 euro.

IMPRESSIE

Studiedag Een huis voor de ziel

Hans van Wijk en Niko Raaphorst

Het meest recente boek van Henk de Roest was op de jaarvergadering van het WKO de aanleiding om een studiedag te organiseren. Op verzoek van het bestuur startten twee leden, Niko Raaphorst en Hans van Wijk eind 2010 met de voorbereidende gesprekken in gezelschap van Jodien van Ark. Zij moest echter wegens overbelasting afhaken.

De insteek van de dag was een theologische reflectie op de grote hoeveelheid materiaal die Henk in zijn boek signaleert als het gaat over "nieuwe"-kerk'-plekken en een pastoraal-agogische reflectie op ons handelen daarbij als kerkelijk (opbouw)werkers.

Er werd gekozen voor drie invalshoeken:

- 1 de plaatsbepaling Binnen en Buiten;
- 2 de Taal en de Zending;
- 3 de metafoor Huis voor de ziel.

Henk de Roest was enthousiast over deze benadering en was bereid op de studiedag's morgens nog wat denkwerk aan te reiken en

met medewerking van voorzitter Jan van Diepen kwamen uitnodiging, programma en dagvoorzitterschap rond.

Zoekvraag en bijbelse bezinning

Veertien deelnemers meldten zich in Amersfoort en reikten in de eerste ronde elkaar

een zoekvraag aan waarmee ze deze studiedag tegemoet traden.

Vervolgens koos ieder positie in het Bijbelverhaal van Joh 1, 35-42 dat we samen lazen. Hierin wordt de hoorder door Johannes de Doper op Jezus gewezen als het 'lam Gods'. En twee van zijn leerlingen zoeken bij Jezus 'verblijf te houden'. Er worden namen genoemd. Andreas noemt hem 'de Messias'. En als hij zijn 'eigen' broeder Petrus erbij haalt, krijgt die prompt van Jezus een 'naam' erbij. Ziedaar een eerste verkenning van een verblijf en de zoekende ziel..

Inleiding Henk de Roest

De diversiteit van zoekvragen en praktijk-situaties uit de eerste ronde deed Henk de Roest zijn voorbereide inleiding opzij leggen. In plaats daarvan zette hij in zeven punten nog scherper aan wat hij in de praktijk waarneemt als het gaat over het ontwikkelen van nieuwe kerkplekken of huizen voor de ziel.

1. Zorgelijke toekomst voor kerk in West-Europa: als je de trends doortrekt sluiten de kerken in 2040 de deuren. Vraag is dan; is dat erg als er geen kerk meer is?

Antwoord: ja want:

- dan valt ook de diaconie weg;
- de nu buitenkerkelijke plekken verliezen hun referentiepunt;
- de joods-christelijke traditie verliest dan haar bedding.

Hier is sprake van ambivalentie: er mag toch kritiek zijn binnen en buiten de kerk?

2. Mag het in de ontmoeting van mensen nog over geloofsverhalen en geloofservaringen gaan? Voorbeeld van een interview met Dorothee Sölle in 1975; haar getuigenis, enigszins stamelend, over de ontroerende ervaring met de psalmtekst: "Mijn genade is genoeg voor jou". Wezenlijk wordt de ontmoeting in de 'taal van de ziel'. Er is een verlangen aanwezig bij mensen om te horen wat er 'binnenkomt', om iets te zien van het (soms heel andere) geloof van anderen, om je te kunnen optrekken aan het geloof van anderen.

3. Nieuwe plekken zorgen voor: herkenning en ontmoeting op basis van (eventueel zoekend) 'zielsverwantschap'; het blijken dan parallelle plekken te zijn die ook toegankelijk

zijn voor andere dan de eigen gemeenteleden. Denk aan Amsterdam Zuid-as (zin in zuid) en IJ-burg. Wat nodig blijkt, is presentie in de wijk in plaats van wegtrekken door sluiting. Dat versnelt juist de kerkverlating!

4. Belangrijk is het te ontdekken met wie wij betekenisvol kunnen samenwerken in de wijk(en); scan daar je buurt op; bel op, nodig uit en ga brainstormen.

Voorbeeld: Bos en Lommer te Amsterdam, waar moskee, PKN en RK "samen wonen en samen leven". Tweehonderdvijftig vrijwilligers bewegen in de haarvaten van de samenleving; o.a. meiden voor moslimmeiden. Er is wel steeds een kartrekker nodig

5. Laat een cyclus van innovatie ontstaan. Scannen, elkaar zien staan, samen zien; wat is de 'nood', wat te doen? Kiezen, uitvoeren en dan herhalen en leren van de vorige keer. Bijvoorbeeld het levend kerstverhaal in Nuenen.

6. Uitnodigen en 'kwartier maken'. De ander weet zich genodigd en welkom; wat doe je als jij iemand uitnodigt in jouw leefwereld? Welke ontmoeting kan er dan plaatsvinden?

7. We kunnen allemaal op een of andere wijze ambassadeur/getuige van zijn, dat het huis waar je genodigd wordt, 'veilig' is, gastvrij. Je mag er jezelf zijn. Dan is er niet alleen sprake van een 'Kom naar ons', maar ook 'Ga eens horen wat de anderen vertellen'! Bijvoorbeeld: brieven van opa's en oma's aan hun kleinkinderen in een 'taal' van de ziel

Verwerking

Vervolgens bogen drie groepen zich elk over een van de drie eerder genoemde invalshoeken. Deze groepsgesprekken werden daarna kort en puntig samengevat door de gespreksleiders als:

Met betrekking tot 1: Binnen - buiten

Zorg dat er binnen herkenning is van wat er buiten is en wat van buiten komt. Spreek een taal die verstaanbaar is. Dan is er ruimte om ter sprake te brengen, dat onze aarde smaak/zout nodig heeft, water nodig heeft, licht nodig heeft...

Met betrekking tot 2: Taal en zending

Zet als kerkelijk (opbouw)werker eerder stappen terug naar het fundament van

ontmoeten zonder agenda. Laat je raken door het verhaal van de ander. Zet nieuwsgierigheid voorop en ga niet elkaar de maat nemen.

Met betrekking tot 3: Wat zegt metafoor "huis"?

We zien niet zozeer een huis, maar wel veel kleine huisjes. Ofwel in de grote huizen zijn veel kamers. Het huis is wel een passende metafoor, waarbij we - denkend aan Luc. 10 - beseffen dat we zijn aangewezen op de gastvrijheid die ons verleend wordt; maar ook dat je aan mag kloppen en de boodschap van vrede uiten mag.

Middagworkshops

In de middag splitsten de groepen zich op in workshops. Eén groep koos voor intervisie onder leiding van Niko Raaphorst.

Aan de hand van een door een deelnemer ingebrachte casus, keken we zorgvuldig naar de feiten en maakten we vervolgens kritische kanttekeningen, waarbij mogelijke alternatieven werden ingebracht. De eerste casus ging over de vraag of en hoe je in een eilanddag een samenwerking kunt forceren. Door geduldig samen te kijken naar de situatie en de toewijding van de pastor aan de zaak (zielzorg) en vervolgens het zoeken naar alternatieven. De onmisbare energie kreeg een nieuwe bedding. Daarna was er nog ruimte voor een tweede casus (hoewel wat beperkter in de tijd) waarbij de casusinbrenger juist sterker overtuigd raakte van een voornemen tot het openen van een huis voor de 'zielen'. Intervisie is al een oud model, maar blijft heel bruikbaar voor collegiale consultatie en bij keuzemomenten.

De andere groep ging met Hans van Wijk met psychodrama de praktijk tegemoet. Na een inventarisatie kozen we voor een voor ieder herkenbare situatie: de stilte die valt in een vergadering op het moment dat iemand naar voren moet treden om het project concreet te gaan trekken...

Door de situatie in de ruimte neer te zetten met de deelnemers als figuranten ontdekten de inbrenger en de overige deelnemers door middel van rolwisseling en roldubbelen, hoe iemand in zo'n rol in de vergadering aanwezig is. En hoe het is om niet het voortouw te willen nemen en toch die neiging te hebben. Hoe we elkaar ook kunnen 'gijzelen' om iets toch te gaan doen; en wat een opluchting het kan zijn

als je voorwaarden durft te stellen aan je deelname. De rolwisselingen en de dubbels gaven stof genoeg tot het nagesprek. Men herkende momenten uit de eigen levensgeschiedenis en kreeg ruimte en kansen om op verschillende wijzen ook in de toekomst met dit soort situaties om te gaan. Door het fysieke 'spelen' (staan, van plaats en rol wisselen) wordt de spanning, rol of oplossing meer ervaren en doorleefd. En er vindt 'vertraging' plaats, zodat je beter grip krijgt op de eigen motieven en rollen.

Afsluiting

Aan het einde van de middag reageerde Henk de Roest op wat hij had waargenomen in de twee workshops. Als werkers geven we aan welke elementen een grote rol spelen in de 'huizen voor de ziel'.

1 - emotie

het gaat vaak om gezien worden met de pijn/moeite/isolement;
het zien van de levenswerkelijkheid waarin de ander verkeert;
gezien worden, anders gaan zien en mee gaan zien.

2 - geraakt zijn

in een flow/een stroom geraken door de passie die je ervaart; geraakt worden/je geraakt weten. De ziel is in wezen een passivum!

3 - het gebeurt in de presentie in het nu

tijd nemen, stilte, geduld hebben; witregels lezen; pauze nemen;
trage vragen stellen; even een andere positie durven uitproberen.

4 - in beweging komen

als je geraakt wordt en als je een belang erbij hebt, wil je je aan een project verbinden; crisis wordt dan kans;
niet als gevolg van gelijkhebbertij; of niet kritisch willen zijn; er is slechts beperkte volwassen nieuwsgierigheid naar de ander/het andere.

5 - uitproberen

door het gewoon te gaan doen zullen we ervaren wat kans van leven heeft; uitgangspunt is het gezamenlijk belang ...

Ter afsluiting lazen we Joh. 1, 35-42 opnieuw, waarbij de beweging in het verhaal ons

opnieuw trof: komen en gaan en zien en horen en getuigen....
De deelnemers beoordeelden in de evaluatie de dag met gemiddeld een acht. Naast de positieve waardering gaven de deelnemers ook opbouwende kritiek: de inventarisatie van

eigen zoekvragen kostte te veel tijd; men had meer praktische voorbeelden verwacht en enkelen hadden meer tijd aan Henk de Roest willen geven. Een leerzame dag die ons uitdaagt aan nieuwe plekken te werken en de 'taal van de ziel' te leren spreken...

RECENSIE

Handboek Jongeren en religie

Joost Schelling

Wat weten we eigenlijk over jongeren en religie in Nederland, vanuit de wetenschap en vanuit de praktijk? Deze vraag staat centraal in het eerste handboek Jongeren en religie, dat vorig jaar onder redactie van Godsdienstsociologe Monique van Dijk-Groeneboer verscheen. Hoewel het soms lijkt alsof iedereen zich bezighoudt met *de jeugd* blijkt dat in de praktijk nogal tegen te vallen, zeker als het om een deugdelijk overzicht van de jeugd gaat. In dat 'gat op de markt' is dit boek een belangrijke aanwinst.

Bijzonder aan het boek is ook dat als uitgangspunt genomen is de wijze waarop jongeren met religie omgaan, en niet gekozen is voor een uitgangspunt in een van de grotere wereldgodsdiensten. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren (15-25 jaar) zijn onderwerp van het gesprek, besproken door onderzoekers en deskundigen vanuit de praktijk, die ook dezelfde rijkgeschakeerde achterban vertegenwoordigen. Dat alleen al levert een bont palet op aan achtergrondinformatie, en zeker ook aan voorbeelden. Elk hoofdstuk van het boek wordt afgesloten met 'best practices', van de aantrekkingskracht van het Ramadanfestival, de interactie van jongeren in de Verdieping (Protestantse gemeente Houten) tot de katholieke LifeTeen beweging.

Globaal ziet de opbouw er als volgt uit: Hoofdstuk 1-3 achtergronden bij het veld, hoofdstuk 4-7 het onderzoek onder de jongeren, waaraan specifiek onderzoek onder evangelicale jongeren (J. Roeland) en moslims (M. de Koning) is toegevoegd, hoofdstuk 8-10 praktijkverhalen en hoofdstuk 11 de slotbeschouwing van Monique van Dijk-Groeneboer. Persoonlijk vond ik het hart van het boek, hoofdstuk 4-7, het meest relevant voor de werkpraktijk, om dat daarin vooral wordt stilgestaan bij een beschrijving van de jongeren zelf. In de eerste hoofdstukken staat begripsverheldering centraal: Wat is secularisatie? Wat zijn jongeren en hoe zijn ze in het verleden onderzocht? In de latere

hoofdstukken wordt gezocht naar een concrete toepassing van de opgedane inzichten uit het onderzoek.

Centraal in dit boek staat het onderzoek dat de auteurs deden onder de bovenbouw middelbare scholieren (4 HAVO en 5 VWO) op katholieke middelbare scholen verspreid over het land. Hoewel de auteurs de keuze voor deze doelgroep goed beargumenteren, blijft het jammer dat juist de jongeren met een VMBO/MBO-achtergrond (weer) geen stem krijgen. Over deze doelgroep is verreweg het minste bekend waar het gaat om hun kijk op religie en omgang met zingevingsvragen. Ook in veel kerken zijn deze jongeren een minderheids-groep, waarover we graag wat meer te weten zouden komen. Misschien iets voor een vervolgonderzoek?

In dit nummer van de Nieuwsbrief wordt uitgebreid aandacht geschonken aan het thema kerk en internet. In dit handboek verwacht je daar ook uitgebreide informatie over, maar dat valt wat tegen. Op p. 70 en 71 geven de auteurs wel weer welk onderzoek er op dat vlak gaande is. Er is de laatste jaren veel aandacht geschonken aan het onderzoek onder (radicale) moslimjongeren, maar niet specifiek naar de (positieve) effecten van internet op de geloofsontwikkeling van jongeren. Een thema, dat veel breder dan alleen internet inzet, is het aspect van *mediation* (populair culture) onder jongeren. Dit handboek slaat daartoe de eerste piketpaaltjes (p.74).

Kerkverlating of religieuze desinteresse?

“De kerk wordt leger en leger. Vooral de jongeren blijven weg. Ze zijn zeker niet meer geïnteresseerd in het geloof!” Deze conclusie wordt nog regelmatig getrokken in de kerk. Maar is deze conclusie eigenlijk wel logisch gezien het onderzoek? Betekent een lege kerk of moskee ook religieuze leegheid onder jongeren? Dit blijkt zeker mee te vallen.

De cijfers zijn zelfs verrassend te noemen: ruim 62% van de jongeren geeft aan zich verwant te voelen met een religieuze stroming, 45% noemt hierbij een christelijke kerk. Toch zegt de betrokkenheid die jongeren hebben bij een bepaald instituut (zoals de kerk) niets over de mate waarin jongeren daadwerkelijk in dit instituut participeren. Dat blijkt wel uit het feit dat ongeveer 15% van de jongeren regelmatig naar de kerk gaat. Overigens is dit wel al 10 jaar stabiel. Als je kijkt naar het percentage dat zich door middel van vrijwilligerswerk en/of een koor aan de kerk verbindt (14%), zijn de cijfers nog hoopgevender. Dit is namelijk meer dan in 2000. Toen zette 8% zich actief in voor de kerk.

De kerk verdwijnt niet helemaal buiten beeld: 40 tot 50% van de jongeren wil bij belangrijke momenten in hun leven naar de kerk. Als je kijkt naar het geloofsleven van de jongeren, blijkt dat ze wel degelijk veel bezig zijn met religie: 80% van de jongeren bidt, 20-25% doet dit dagelijks. 30% van de jongeren leest wel eens in de Bijbel.

Jongeren van de onderzochte doelgroep blijken vooral in de laatste fase van de middelbare school druk te zijn met heel veel zaken, die hen te weinig ruimte laten om stil te staan bij de

trage zingevingsvragen. En ze zijn vooral druk met jong zijn. Pas vanaf de studietijd gaan deze vragen weer leven, maar dan zijn de jongeren door geografische spreiding moeilijk door kerk of parochie te traceren of te bereiken. Pas op het moment dat jongeren zich gaan ‘settelen’, komen zingevingsvragen weer in hevigheid los. Dan zijn deze jongeren inmiddels de 25 jaar gepasseerd, het merendeel is dan 10 jaar niet bij gemeente of parochie betrokken geweest en vrijwel geen van hen heeft indertijd belijdenis gedaan.

Wat opvalt onder de katholieke jongeren (betrokken en minder-betrokken) is dat de betekenis van de eigen rituelen blijft bestaan. De wijze waarop ze deze graag ingevuld zien, krijgt een individuele vormgeving, die vaak los lijkt te staan van de betekenis die de kerk er zelf aan geeft. De eigen leer verwoordt steeds minder goed hoe jongeren deze rituelen graag in hun eigen leven zouden (willen) zien. Rondom een stilteplek, een huwelijksdienst of een geboorte ontstaat de gelegenheid om een dieper liggend spiritueel verlangen aan te boren. In veel gevallen zal het wel gevolgen hebben voor de gangbare vorm van het kerkelijke ritueel.

Vier categorieën

Van Dijk-Groeneboer onderscheidt op basis van het onderzoek vier categorieën jongeren, waarmee je de mate van betrokkenheid van jongeren kunt aangeven (hfst. 11). In tabel weergegeven zijn deze groepen langs twee assen weergegeven en cursief een concrete toepassing hoe je met deze jongeren kunt omgaan.

	Actief	Inactief
Institutioneel	<u>Fortissimo's</u> : harde kern, traditionele, orthodoxe jongeren. <i>Deze jongeren kun je nog bereiken met een totaalpakket en met trouw voor het instituut. Zij ontlenen hun identiteit eraan.</i>	<u>Legato's</u> : gebonden aan de kerk of parochie rond scharniermomenten: <i>deze jongeren kun je bereiken met goede informatie over en rituelen rond deze momenten.</i>
Niet-institutioneel	<u>Spirituoso's</u> : bricolage, shoppers. Zij sprokkelen hun geloof van verschillende kanten bijeen. <i>Zit er ook een legoblokje van jou bij?</i>	<u>Tranquillo's</u> : ongelovig of anti-religieus: <i>moeilijk te bereiken, maar beeldvorming kun je positief beïnvloeden door echt contact met hen.</i>

Jongeren en religie: het zijn dus toch geen begrippen die elkaar 'bijten'. Wel is het zo dat jongeren religie anders beleven dan vroeger.

Of nog beter gezegd: het percentage van de genoemde groepen is inmiddels behoorlijk gewijzigd. De opkomst van de Spirituoso's gaat ten koste van de Legato's en Tranquillo's. De uitdaging voor de kerk en parochie is om meer werk te maken van een aanbod voor de Spirituoso's. Deze jongeren gaan voorbij aan het totaalpakket van de kerk, dat gericht is op de Fortissimo's, maar ze zijn wel actief op zoek. Wat doen we als kerk zelf om deze

Spirituoso's aan ons te binden? Vinden ze in het jeugdwerk nog wel een lego-blokje waarmee ze zelf aan de slag kunnen? *Handboek Jongeren en Religie* reikt eerste bouwstenen aan. Projectmatige en kleinschalige initiatieven doen het goed. Kleinschalig kan ook een groepsreis naar Taizé zijn. Massa trekt massa's jongeren. Jongeren binden zich dan niet graag aan het (oude) instituut, ze zijn nog steeds op zoek naar 'significant others', naar concrete mensen dus. Het is aan de kerkgemeenschap om hen daarmee in contact te brengen en zo aan het jeugdwerk te bouwen.

Drs. Joost Schelling (1978) studeerde Theologie aan de Protestantse Universiteit van Utrecht en is sinds 2005 jeugdwerkadviseur bij de dienstenorganisatie van Protestantse kerk (eerst bij JOP als Regiocoach voor Zuid-Holland en Zeeland, sinds 2011 als Teamleider Advies & Ondersteuning). Meer info: www.jop.nl/regiocoach

Handboek Jongeren en religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland, Monique van Dijk-Groeneboer (red.), Parthenon Almere, 2010, 224 pag.

RECENSIE

De kerk is dood, leve de koning

Piet van Hooijdonk

Ik zou dit boek willen typeren als een bloemlezing van teksten, uitspraken, mijmeringen en impressies, met allen hetzelfde thema: de kerk is dood, het eerste deel van de titel. Of het tweede deel gedeeld wordt - leve de koning - daarover heb ik mijn twijfels. De bloemlezing is niet eenduidig. Als gelovig christen, zoals ik mijzelf wil noemen, word je met de neus op de feiten gedrukt, dat de christelijke boodschap veel mensen niet aanspreekt.

In het verleden zijn veel Europese missionarissen over de wereld uitgetrokken. Zij hadden de pretentie, dat hun boodschap alle mensen gold. Maar de Islam, het Hindoeïsme, het Boeddhisme hebben deze pretentie onderuit gehaald. De vroegere missionarissen fungeren op hun oude dag nog in ons midden als pastores van migranten. Dit klinkt cynisch. Dat is het boek niet. Juist uit het pastoraat onder de migranten tracht dit boek lessen te

trekken. Veelal zet dit pastoraat het traditionele parochiemodel voort. Migrantengroepen hebben andere vragen dan het traditionele parochiewerk beantwoordt. Zij vragen op z'n minst om een multiculturele aanpak. Maken wij ruimte? Daarnaast maken kritische theologen mij scherp bewust van het onrecht van de door ons beleden markteconomie. Grote groepen van migranten werden in onze West-Europese landen rechteloos gemaakt en verdronken in de

Middellandse zee, terwijl de natuurschatten van hun vaderland in handen van de industriële rijken vallen. Tegelijk moet ik hierbij zeggen: dit is niet de rode draad in dit boek.

Er zijn veel spirituele verhalen van mensen die zich door God getroffen weten en anderen opzoeken die hetzelfde overkomen is. Daarom spreek ik over een bloemlezing, die alle kanten uitgaat, en initiatieven tracht op te sporen, die het christelijk traditiegoed tracht levend te maken. Ik kijk naar de columns: megamenakerk, kleine gemeenschappen, emerging churches, postchristelijk jongerenwerk. Een vast patroon ontbreekt.

In de proloog lees ik: God heeft het toegelaten dat onze constructies ontmanteld werden en wil mij en ons tot eenvoud en concentratie op de kern van het evangelie en op waarachtige onderlinge liefde en eenheid brengen. In die weg begint God opnieuw (pag.10).

Met dit boek treed je uit een kader van denken over de kerk als een organisatie die wereldwijd verbreid is en een zeer oude traditie heeft die alle mensen wil aanspreken. Europese missionarissen tref je in alle werelddelen. Zij hadden de pretentie dat hun boodschap alle mensen gold.

Het spreekt mij aan dat de auteurs geen kerktheologen zijn die iets waar te maken hebben, maar mensen die in uiteenlopende situaties gestalte hebben gegeven aan wat

Jezus de Christus 2000 jaar later te zeggen heeft.

Je moet van dit boek geen systematische uiteenzetting verwachten over de kerk in een moderne tijd van secularisatie en ontkerkelijking.

De opbouw van dit boek geeft dat al aan.

- een viertal essays van enkele theologen,
- vervolgens interviews van enkele publiekstrekkers zoals Herman Vuijsje, Bas van der Vlies, bisschop Gerard de Korte, prof. James Kennedy,
- columns van bekende kerkelijk initiatiefnemers.

Wat mij getroffen heeft, is het geloof - uitdrukkelijk een christelijk geloof - van deze mensen, dat een eigen weg baant voor de christelijke inspiratie waar velen dit als uit de tijd beschouwen. Deze aanpak waarborgt de eigenheid van ieders inbreng.

Wat op het ogenblik gelovig onder mensen gaande is, is niet te vatten in een keurig maatkostuum. Gelovig zijn betekent al dat je afstand neemt van het dagelijks gebruikelijke, van het vanzelfsprekende: dit merk je bij bisschop de Korte. Hij heeft moeite om als gelovige niet te spreken in termen van het geijkte kerkelijke spreken over sacramenten en catechetische geloofsvorming. Protestanten hebben misschien met het bijbels geloven meer toegang gekregen tot het actuele geloven. Misschien zit ik er helemaal naast en realiseer ik mij te weinig, dat in dit boek vooral mensen van de Reformatie aan het woord zijn. Toch neem ik wel mee uit dit boek: "migrantenkerken zijn cruciaal voor de toekomst". Met mijn Amsterdamse katholieke ervaring heb ik dit niet meegekregen. De grotere volkskerken benadrukken hun maatschappelijke positie en gezag. Maar dit werkt niet meer. De kansen liggen vooral op lokaal niveau. Kerken in Nederland functioneren nog steeds in de schaduw van een publiek dat religie als beknellend ervaart.

De kerk is dood, leve de koning. Wat blijft christenen verbinden?

Otto de Bruijne & Stijn Postema, Kok Kampen, 2010, ISBN 9789043518093